

Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет міжнародних відносин
Центр міжнародної безпеки та партнерства
Координаційний центр міжнародного діалогу Україна-ЄС
Центр інформації та документації НАТО

**Міжнародні конфлікти у сучасному
світі: від регіонального протистояння
до глобального суперництва**

Міжнародна наукова конференція
11 грудня 2019 року

Львів – 2019

УДК 327.56:007:004.056.5-049.5](477:100)(06)

Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва. Матеріали міжнародної наукової конференції. (Львів, 11 грудня 2019 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Кучик О.С., Вовк Р.В. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І.Франка, 2019. – 86 с.

У збірнику вміщені тези виступів учасників Міжнародної наукової конференції «Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва». Висвітлено широке коло питань теорії та практики міжнародних конфліктів та їх місця у сучасному світі. Низка тем присвячена функціонуванню системи міжнародної безпеки та актуальних питань політичної, економічної, інформаційної безпеки.

За зміст, оприлюднені факти та поданий цифровий і статистичний матеріал відповідальність несуть автори. Тези виступів опубліковані в авторській редакції.

**International Conflicts in Modern World:
Between Regional Confrontation and
Global Rivalry**

**International Scientific Conference
December 11, 2019**

*Ірина Богінська
канд. істор. наук, доцент
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця*

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ТРЕТЯ СТОРОНА У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТУ (НА ПРИКЛАДІ «ТРИСКОВИХ» ВІЙН МІЖ ІСЛАНДІЄЮ ТА ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ)

Медіація є одним з поширених способів врегулювання конфліктів на міжнародному рівні (на відміну від арбітражу, до якого частіше вдаються учасники конфлікту на внутрідержавному рівні). Переваги посередництва обумовлюються передбаченими для сторін конфлікту можливостями добровільної участі у медіації, вибору медіатора, прийняття або відхилення варіантів врегулювання конфлікту, запропонованих посередником, а найголовніше, – безпосередньою участю у складанні мирної угоди. Адже залучення третьої сторони у врегулювання конфлікту відбувається внаслідок неможливості учасників самостійно вирішити проблему у відносинах. Водночас втручання медіатора стає можливим за умов, якщо сторони визнають продовження протиборства невігідним у порівнянні з нормалізацією відносин. Часто позитивні наслідки нормалізації відносин не є очевидними для учасників конфлікту, які можуть бути зациклені на власних позиціях у вирішенні спору. Тому інтервенція у конфлікт третьої сторони, спроможної сформулювати «широкий» підхід (заснований саме на інтересах учасників) і запропонувати оптимальний варіант вирішення проблеми спору сторін, є критично важливою. І хоча у якості третьої сторони можуть виступати різні суб'єкти політики - індивіди, держави, міжурядові організації, NGOs тощо - роль міжнародних організацій є винятково важливою, коли учасниками суперечок виступають її члени. Крім того, не менш значущим питанням залишається наступне: як медіатор структурує своє втручання у конфлікт і від чого залежить його стратегія поведінки у конфлікті? Методи, які використовують міжнародні організації для

узгодження інтересів сторін та примирення учасників конфлікту, є однаково прийнятними для всіх інших типів посередництва, і можуть бути взяті до уваги і використовуватися у подібних або інших конфліктах.

Цікавим випадком міждержавного конфлікту членів однією організації є так звані «тріскові» війни 1950-70-х рр. Конфлікт між країнами-членами НАТО - Ісландією та Великою Британією – стосувався користування риболовними угіддями. Економіка Ісландії на 98% залежала від експорту риби, тому ісландські уряди намагалися поступово збільшити розмір своєї виняткової економічної зони (ВЕЗ) від 4 до 200 морських миль, в межах якої унеможлилювався вилов риби британськими рибалками. З огляду на склад учасників, зазначений конфлікт мав асиметричний характер: Велика Британія була ядерною державою, мала статус постійного члена Ради безпеки ООН, а Королівський ВМФ був другим у світі за розмірами і потужністю. Тим не менш, саме членство в Альянсі та стратегічне значення Ісландії в оборонній політиці НАТО дозволяло маленькій країні розраховувати на врахування її позиції у суперечці з Великою Британією. Цілком зрозуміло, що ісландська сторона значною мірою покладалася на втручання у конфлікт третьої сторони. Ще влітку 1958 р. генсек НАТО Паул-Генрі Спаак зробив спробу примирити сторони конфлікту, але безуспішно. Члени ісландської делегації на цих переговорах скаржилися, що представники НАТО не розуміють позицію Ісландії, підтримують Велику Британію і не поводяться як нейтральна сторона [1]. Ісландські політики неодноразово зазначали, що конфлікт навколо вилову риби, членство Ісландії в НАТО й оборонний договір з США складають окремі питання, серед яких оборонні інтереси Ісландії мають пріоритет. Тим не менш, впродовж всього конфлікту ісландська сторона неодноразово порушувала тему про вихід з НАТО та ліквідацію військово-повітряної бази у Кефлавіку, спонукаючи у такий спосіб Альянс до більш активної ролі у врегулюванні конфлікту. Під час другої «тріскової» війни 1972-73 рр. генсек НАТО Джозеф Лунс зміг домовитися з британським урядом щодо виведення фрегатів Королівського ВМФ з 50-мильної зони навколо Ісландії. Це стало умовою, за якої ісландські лідери погодилися приїхати в Лондон для переговорів. Після кількох раундів переговорів за участю Лунса

сторони конфлікту підписали мирну угоду. Угода від 8 листопада 1973 р. встановлювала 50-мільну ВЕЗ Ісландії, але дозволяла британським траулерам вилов риби у спеціальних місцях всередині цієї зони з максимальним тоннажем у 130 тис. т риби на рік [2]. Коли в 1975 р. сплив кінцевий термін дії цієї угоди, ісландський уряд висунув нову вимогу щодо збільшення розміру ВЕЗ до 200 морських миль. Британська сторона, як і раніше, відмовлялася визнавати вимоги Ісландії, посилаючись на принцип «вільного моря» та історичного права на вилов риби в ісландських водах, яким користувалися британці більш, ніж 500 років. Ескалація конфлікту призвела до того, що 19 лютого 1976 р. Ісландія розірвала дипломатичні відносини з Великою Британією. Це одразу поставило під сумнів подальше перебування Ісландії в НАТО: як дві держави, які не мали дипломатичних відносин, могли вважатися союзниками?

З лютого по травень 1976 р. генсек Альянсу Джозеф Лунс перебрав на себе роль медіатора у врегулюванні цього конфлікту. Свідченням його зусиль щодо примирення сторін є низка документів, відомих під назвою Luns «private papers» [3]. Очевидно, що невтручання загрожувало збереженню єдності організації. Адже саме в цей час громадська думка в Ісландії дедалі більше схилилася у бік виведення бази НАТО. Можлива втрата військово-повітряної бази в умовах «холодної війни» змусила би Альянс шукати інші (набагато дорожчі) способи моніторингу руху радянських підводних човнів через ГУК. При цьому репутаційні втрати для НАТО за такого розвитку подій були б набагато відчутнішими за фінансові витрати.

Медіація НАТО у зазначеному конфлікті складалася з комбінації формальних і неформальних методів. За визначенням Ваккі Z., до формальних методів належать будь-які офіційні дії посередника, відомі громадськості. Прозорість і відкритість зазвичай допомагають посереднику посилити свій вплив у конфлікті та підвищити до себе довіру. Публічні дії можуть поставити під загрозу репутацію учасників спору, щоб переконати їх припинити боротьбу. Неформальні методи складають будь-які дії посередника, невідомі громадськості, одній або всім сторонам конфлікту. Ці методи мають свої переваги: вони можуть покращити

розуміння сторін та їх відносини, створюють можливість швидких переговорів задля досягнення угоди. Ефективність використання неформальних методів залежить від того, чи вдається медіатору створити нейтральну, стриману, безпечну та неупереджену обстановку [4]. Не існує прямих доказів або свідчень того, що НАТО тиснула на якусь зі сторін конфлікту. Хоча британська сторона визнавала, що міністри закордонних справ країн-членів Альянсу висловлювали занепокоєння та невдоволення з приводу того, якщо дії британського флоту в ісландських водах стануть причиною виходу Ісландії з НАТО. Беззаперечною заслугою посередництва Лунса стало те, що під час переговорів сторони сперечалися в основному з приводу розміру ВЕЗ та обсягів вилову риби, не порушуючи питань цінностей і норм НАТО. Припинення другої «тріскової» війни супроводжувалося заявою британської сторони, в якій оборона НАТО та баланс сил у Північній Атлантиці визнавалися важливішими за інтереси приватних власників траулерів та рибалок.

Посередництво міжнародної організації у конфлікті має як низку переваг у вигляді інструментів впливу на його учасників, так і обмежувальні чинники у вигляді правил, норм та процедур організації. Рішення щодо втручання у конфлікт повинно спиратися на консенсус членів організації. Заперечення з боку такого ключового учасника Альянсу як Велика Британія могло би у випадку «тріскових» війн заблокувати посередницьку діяльність організації. Цього не сталося зокрема через високу ступінь інституалізації НАТО, гомогенність її членів (переважна більшість демократії), наявність норм і правил, які спрямовують поведінку членів у конфлікті між ними (ст.2 Вашингтонського договору 1949 р. [5]).

Список використаних джерел та літератури:

1. Guðmundur J. Guðmundsson. The Cod and the Cold War. *Scandinavian Journal of History*. 2006. URL: http://rse.hi.is/wp-content/uploads/2017/11/Gudmundsson.CodColdWar.SJH_.pdf
2. Kassebaum, David. Cod dispute between Iceland and the United Kingdom. ICE case studies. URL: <http://www1.american.edu/ted/ice/codwar.htm>

3. The "Private Papers" belonging to former NATO Secretary General Joseph Luns (1971-1980) URL:

<https://www.nato.int/cps/en/natolive/95783.htm>

4. Zorzeta Bakaki. NATO's mediation during the cod wars: the lessons learned. URL:

<https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/blog/natos-mediation-during-the-cod-wars-the-lessons-learned>

5. The North Atlantic Treaty. URL:

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm

Роман Вовк

канд. фіз.-мат. наук, доцент

Львівський національний університет

імені Івана Франка

ГІБРИДНИЙ ХАРАКТЕР МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ XXI СТОЛІТТЯ

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій сприяє активній цифровізації усіх сфер діяльності людини від особистого спілкування в мережі, перегляду новин чи медіаконтенту з інтернет-ресурсів до реалізації державними структурами масштабних соціально-політичних проєктів глобального характеру. Віртуальний простір став широко використовуватися політичними діячами та державними установами для просування своїх ідей та розширення кола прихильників. Бізнес-компанії у цифрових мережах запровадили багато різних механізмів для реалізації своїх товарів та послуг. Існує велика кількість прикладів застосування мережі в навчальних, культурно-розважальних та інших цілях. Немало є також проявів використання віртуального простору в злочинній, терористичній діяльності, антидержавних виступах, розпалюванні міжнаціональної ворожнечі та міжнародних конфліктах.

Всесвітня інформаційна мережа стала зручним інструментом для розповсюдження пропаганди та фейкових новин з метою впливу на свідомість громадян та формування викривленого сприйняття реальності як в межах країни так і за кордоном. Для здійснення атак на інфраструктуру держав, політичні організації чи

державних діячів використовуються організовані злочинні та воєнізовані групи, так звані “фабрики тролів”, які здатні суттєво вплинути на суспільно-політичні процеси в країнах та регіонах і навіть на глобальному рівні. При цьому існує велика складність протидії такій активності насамперед через велику розпорошеність джерел агресії по різних кутках планети, складність ідентифікації та доведення приналежності злочинців до конкретної країни чи державної структури. Нерідко у злочинній діяльності використовуються комп’ютери та інфраструктура третіх сторін, які можуть не знати про їх залученість у протиправні процеси.

Із початком нового тисячоліття поряд із класичними, традиційними методами міждержавного протистояння та розв’язання конфліктів, коли в основному використовували силові заходи, включно із застосування збройних формувань, спрямованими на захоплення природних, енергетичних та людських ресурсів, все активніше використовуються методи, націлені на розгортання та підсилення внутрішніх суспільно-політичних протиріч та конфліктів, створення проблем економічного характеру, розгортання озброєних злочинних та терористичних груп, розпалювання міжетнічної та міжрелігійної ворожнечі, соціальних протиріч на ідеологічному чи побутовому підґрунті в державі, обраній для агресії. Поєднання таких суттєво відмінних між собою типів і способів ведення війни отримало назву гібридна війна [4].

Гібридна війна як глобальне протистояння виникає в умовах нових принципів геополітичного устрою, який наразі визначається внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панує закон і міжнародне право та сферою невизначеності, яка характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами, а не протистоянням між великими державами і сферами їхнього впливу, як за часів холодної війни [1]. Лінія нового поділу в теперішніх умовах пройшла по території пострадянських держав, які після розпаду СРСР опинилися в ролі своєрідної “буферної зони”, між Росією та країнами ЄС і НАТО.

Особливість ситуації, в якій опинилася Україна сьогодні, зумовлена в тому числі приналежністю до такої “сірої безпекової зони”, яку вважають однією головними джерел гібридних загроз у сучасному світі. Гібридна війна, яку проводить Росія проти України, одночасно із збройною агресією активно діє на всіх

можливих напрямках: політичному, економічному, культурному, міжособистісному і насамперед з використанням інформаційного впливу на громадян. Тут часто використовуються всі, хто має вплив на населення: політики, експерти, актори, співаки, письменники, спортсмени, та ін. причому не тільки громадяни Росії, але часто іноземці, в тому числі українські громадяни. Дуже часто, за словами Г. Почепцова, “військові дії задають лише фон для більш масштабної війни в людському розумі. Це скоріше гуманітарна війна, в якій військові дії є другорядними. Коли ми в першу чергу звертаємо увагу на них, ми робимо помилку” [3].

Досліджуючи конфлікти сучасності та вплив на них соціальних мереж, насамперед таких як Твіттер і Фейсбук, британський журналіст Д. Патрикаракос, який висвітлював перебіг збройних конфліктів у різних точках планети, у своїй книзі [2] стверджує, що “цифрова епоха створила нові можливості і нові виклики. Вчасно опублікований пост і поширена інформація є не менш потужною зброєю, аніж артилерія”. На його думку ступінь глобальної інтеграції, в тому числі фінансової, означає, що можливість воювати через невійськові засоби ніколи ще не була потужнішою, ніж тепер. Війни все частіше перетворюються на політичну практику, через те не можуть мати чітко окресленого завершення, оскільки політика ніколи не припиняється.

Такий гібридний, розмитий характер конфліктів призводить до того, що межі між війною і миром стираються, що призводить до значного ступеня нестабільності у системі міжнародних відносин. Патрикаракос висловлює побоювання, що загроза широкомасштабної, світової війни в сучасних умовах є найбільш ймовірною з часів Другої світової. Сучасні військові конфлікти виходять за межі безпосереднього поля бою на конкретній території. Нерідко вони ведуться паралельно в інформаційному просторі, у віртуальному світі, часто перетинаючись та підмінюючи дійових осіб, події та явища реальної та уявної дійсності.

Водночас багаточисельна присутність людей у віртуальному просторі, можливість обміну інформацією, оминаючи кордони та різного роду обмеження, створює передумови для суттєвого впливу на рішення урядів та формування політичного порядку денного практично в усіх розвинутих країнах. Це додає певного оптимізму

на шляху до зниження конфліктогенності в сучасних міжнародних відносинах та формування нового типу міжнародних відносин, який би поєднував можливості реального та віртуального просторів.

Список використаних джерел

1. Горбулін В. Світова гібридна війна: український фронт. – Харків, Фоліо. – 2017. – 496 с.
2. Патрикаракос Д. Війна у 140 знаках. Як соціальні медіа змінюють конфлікти у XXI столітті. – Yakaboo Publishing. 2019. – 352 с.
3. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyna_informatsiyna_skladova.
4. Hoffman F.G. Conflict in the 21st Century: the Rise of Hybrid Wars. Potomac Institute for Policy Studies. – 2007. 72 p.

Marianna Gladysz

Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv

BALTIC-BLACK SEA REGION AS A RESILIENCE REGION IN TERMS OF REGIONAL CONFRONTATION

Resilience becomes the concept widely used in public policy and international relations academic discourses addressing generally to the ability of political, legal and economic systems to respond to various disturbances. The term itself lacks however the widely accepted definition and refers merely to the contexts where resilience is a key concept to analyze the conduct of societies, their political, legal and economic systems suffering from external shocks on their way to achieve stability. Thematic fields where resilience is applied range from health studies, work relations, urban planning, disaster recovering, environmental issues, sustainability and growth debates, security studies, international institutions and global studies, legal systems and communication studies.

By its nature the BBSR is still a volatile and vague idea ranging between the Intermarium concept, where the countries involved create a confederation, until proposed in 2016 by Croatia Trimarium and in 2017

by Ukraine Baltic-Black Sea Union, but it seems to build-up resilience-fostering practices to societies, communities and people living therein.

While analyzing approaches to resilience in contemporary international relations, it is worth to be mentioned that resilience as a key concept is used in a number of discourses. Among the international organizations the resilience concepts are used in different contexts by the UN and its agencies (f.e. World Bank and International Monetary Fund), OECD and the EU. Within the UN system resilience is used in a discourse about peace, sustainability and human rights. The UN approach towards resilience is based upon the correlations of between risks, prevention and resilience as key frameworks of the UN policies at large. Resilience has been mentioned within the UN systems in building local communities [UN Security Council Resolution, 2014], countering international terrorism [UN Security Council Resolution, 2017], tackling climate change [UN Climate Resilience Initiative A2R, 2015], etc. The resilience discourse in the UN system is also linked to the Sustainable Development Goals in terms of supplementing, somewhat shifting the emphasis to the need for more careful work of the UN system organizations with internal resources and capabilities of global governance facilities. Within the debate on resilience and its efficiency the UN developed also approach to measuring resilience of social, environmental, governance¹ and economic systems² from the perspective of the sustainable development outcomes.

At the EU level the resilience debate has been firstly linked to the environmental issues and economic policies since 1980, however the development of the EU's systematic approach towards the resilience issues occurred in 2012, when the EU linked its humanitarian aid

¹ Resilience indicators for governance debate are suggested to be measured against the interplay of institutions, process and mechanisms as transparent, clear and effective instruments to solve societal problems and maintain social systems at large scale.

² Bhamra, Anshul S., Resilience Framework For Measuring Development, 2015, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/642997-Bhamra-Resilience%20Framework%20For%20Measuring%20Development.pdf>

policies with its development policies¹ addressing resilience phenomenon merely from the economic or/and environmental perspectives. Following the UN and in line with its practices the EU formulated in 2013 its own approach to resilience definition as “the ability of an individual, community, country or a region to prepare, resist, adapt and quickly recover from stress and shocks, without undermining the long-term prospects of its development”.²

With the adoption of the Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy (GS 2016 hereafter) the resilience discourse became wider perspective and outreach both in the EU itself as well as in its external actions. The GS 2016 brought resilience to the level of a key concept, which, on the one hand, reflects the understanding of existential in nature challenges facing a united Europe³, but on the other - the presence of recipes in the united Europe to overcome them. The EU’s approach to resilience is based on the premise that individual behavior of citizens shapes GS 2016 as much as the collective conduct and state policies, as well as the EU depend upon democratic institutions and rule-based international order. It introduces the debate on individual impact on policy-making and individual responsibility for policy decisions into the resilience discourse. It also links the resilience debate to the EU values and emphasizes on a communication as key instrument in developing resilience-based policies.

Thus the resilience discourse at the level of international institutions is mapped by following characteristics as: the broad definition of resilience and almost unified approach to its meaning; the wide scope of its addresses (from individual level to society/its systems); the link to resilience and risk management/mitigation and setting-up resilience-measuring systems which would be helpful to develop their resilience-compatible sectorial policies. Resilience debates in the international

¹ SHARE: Supporting Horn of Africa Resilience, European Commission (EC), Commission Staff Working Document SWD (2012) 102 Final. Brussels. 4 November 2012.

² The EU Approach to Resilience: Learning from Food Security Crises. European Commission (EC) (2012b)

³ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union’s Foreign And Security Policy available at http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

institutions are going on merely on the level of non-binding strategic documents which serve as basis for further actions and measures with legal and political consequences for parties engaged.

In terms of political and geographical aspects, the territorial structure of the Baltic-Black Sea Region includes several sub-regional entities: (I) the Baltic, (II) Central Europe and (III) the Black Sea sub-region. The Baltic-Black Sea area has wider borders than can it be defined by geography. It is a space that unites the post-Soviet countries and the former socialist countries; a space that continues to struggle with post-Soviet memory and tries to return to the Europe. The question of belonging - identity - of an individual to a particular region here is more related to historical memory and, to a lesser extent, is dependent on the current geopolitical processes.

Geographically, the Baltic-Black Sea region is at the epicenter of the intersection of the axes of geostrategic interests of the world and is an integral part of the European and Eurasian space, and therefore it must determine its proper place and role, taking into account all threats and challenges, both internal and external.

Both simultaneous furthering of the European Union to the east and spreading of influence and growth in Russia's ambitions towards Eastern Europe are increasing the tension and creating new rift lines. The stability of both the Euro-Atlantic and Eurasian systems depends on the countries of the Baltic-Black Sea region - the "axis of Eurasia". Baltic States, Poland, Czech Republic, Slovakia, Romania, Hungary, Ukraine, Belarus will in fact today and in the future determine the structure of Eurasian security for decades. Strong strategic position and influence in these countries, according to H. Mackinder, provide opportunities for establishing dominance over Hartland (i.e the core of Eurasia) and the world at large.¹

The success of the Baltic-Black Sea initiatives today depends on three factors: 1) how the regional architecture is formed, which structure

¹ Гончаренко О. М. Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку / Гончаренко О.М., Парахонський Б.О., Лисицин Е.М., Лисицин Е.М., Маначинський О.Я. // Національний ін-т стратегічних досліджень; Національний ін-т українсько-російських відносин. – К., 1999. – С.99

has undergone active transformation during the Russian aggression in Eastern Ukraine; 2) what foreign vector Belarus will finally elect; 3) and whether / the countries of the BBSR will play an active role in the construction of a new security architecture. The answers to these questions allow us to form a picture of a secure future for the region and its resilience concept.

The key issue in this discourse is the ability to unite countries of the BBSR to address specific security challenges where military and energy security are the primary focus. The gradual institutionalization of this process is the only alternative to global strategies that do not place countries in the region as fully fledged actors in international politics. The region's security issues have long been de facto within Russia's area of responsibility. The most important thing for the security of the BBSR is the delegation of responsibility to the countries most interested in sustainable development and stability within and outside the region. This is possible with a comprehensive solution to the issues of Transnistria, the Crimea, war in the Eastern Ukraine, in the perspective of the Kaliningrad enclave and the Caucasus. The main prerequisite for this is the increase in the military weight of the BBSR, which will be achieved through the demilitarization of the Western Europe and transfer of NATO bases to Eastern Europe. Today, these processes are already taking place, and Western European countries annually reduced military expenditures in the post-cold war period, transferring funds to the humanities spheres. But Eastern European countries increased funding for the security sector as they reformed their policies according to NATO standards. The intensification of the military conflict in the East of Ukraine accelerated these trends, in particular, NATO increased its military contingent and armaments in the Baltic States, Romania and Poland. Russia is still trying to impose a dialogue on the distribution of areas of responsibility in Eastern Europe with the countries of Western Europe, but the countries of the BBSR have accumulated enough geopolitical and resource capacity to counteract this.

Literature:

1. Гончаренко О. М. Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку / Гончаренко О.М., Парахонський Б.О., Лисицин Е.М., Лисицин Е.М., Маначинський О.Я. //

Національний ін-т стратегічних досліджень; Національний ін-т українсько-російських відносин. – К., 1999. – С.99

2. Bhamra, Anshul S., Resilience Framework For Measuring Development, 2015, [https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/642997-Bhamra-](https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/642997-Bhamra-Resilience%20Framework%20For%20Measuring%20Development.pdf)

[Resilience%20Framework%20For%20Measuring%20Development.pdf](https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/642997-Bhamra-Resilience%20Framework%20For%20Measuring%20Development.pdf)

3. SHARE: Supporting Horn of Africa Resilience, European Commission (EC), Commission Staff Working Document SWD (2012) 102 Final. Brussels. 4 November 2012.

4. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy available at

http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

5. The EU Approach to Resilience: Learning from Food Security Crises. European Commission (EC) (2012b)

*Наталія Горін
канд. екон. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ПРИЧИНИ ЗАГРОЗ ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності, способи і методи її досягнення та підтримки на потрібному рівні визначаються існуючими на комерційному ринку загрозами і обумовленими ними ризиками суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Типові загрози національній безпеці України можна поділити на внутрішні та зовнішні:

1) в економічній сфері всередині країни (загрози внутрішньоекономічним відносинам);

2) у зовнішньоекономічній сфері (загрози зовнішньоекономічним відносинам).

Національна безпека України в економічній сфері може бути досягнута лише при умові нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз

розвитку як внутрішньоекономічних, так і зовнішньоекономічних відносин. Національна економічна безпека України може бути визначена як стан захищеності національних економічних інтересів, прогнозованості факторів, загрожуючих цим інтересам, стабільності правового становища суб'єктів господарської діяльності та мінімізації шкоди, завданої державі дією несприятливих умов [4, с.33].

Умови зменшення причин несприятливого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та загроз економічній безпеці держави досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, зокрема Б.Губським, В.Геєцем, Д.Лук'яненком, Є.Панченком, С.Панчишином, С.Соколенком та іншими. Невід'ємною складовою економічної безпеки держави є її продовольча безпека. Шляхи вирішення проблем забезпечення продовольчої безпеки України подаються в працях П.Саблука, П.Гайдуцького, С.Кваші та інших. Однак, усе ще маловивченим залишається питання зменшення загроз зовнішньоторговельній діяльності в аграрному секторі країни. Метою нашого дослідження є пошук напрямів удосконалення регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією з метою захисту зовнішньоекономічних інтересів України в аграрній сфері.

Згідно офіційного видання «Методика розрахунку рівня економічної безпеки України» [1] продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави .

Однак, актуальність дослідження загроз продовольчій безпеці посилюється необхідністю вирішення проблем останньої не лише на національному, а й на глобальному рівні, адже саме розв'язання продовольчої проблеми є однією з глобальних цілей сталого розвитку ООН [2]. Варто зазначити, що для забезпечення економічної, а відтак і продовольчої безпеки як її складової, необхідно розуміти і вивчати їхній комплексний характер. Серед причин виникнення загроз продовольчій безпеці як на національному, так і на глобальному рівні дослідники виділяють такі [3, с.212]:

- неефективне державне управління;
- зростання населення, що випереджає виробництво продовольства;

- виснаження сільськогосподарських ресурсів;
- бідність та нестача коштів на купівлю продовольства;
- брак знань для ефективного ведення сільського господарства;
- проблеми урбанізації;
- зменшення площі та родючості орних земель;
- забруднення навколишнього середовища та ін.

В умовах України до глобальних причин продовольчої безпеки варто додати наступні:

- військові дії Російської Федерації та окупація частини території України, що унеможливує провадити на ній господарську діяльність;
- складні бюрократичні процедури для ведення бізнесу в аграропродовольчому секторі;
- брак транспарентності в податковому адмініструванні;
- значні обсяги хабарництва та корупції;
- значні обсяги тінізації економічної діяльності в агропродовольчому секторі;
- відсутність легалізованого ринку землі сільськогосподарського призначення;
- екологічні проблеми та забрудненість земель сільськогосподарського призначення;
- часті зміни законодавства;
- погіршення інвестиційного клімату.

Слід пам'ятати, що на основі визначених причин загроз продовольчій безпеці України слід розробити комплекс заходів політики регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією, які необхідно розглядати у взаємозв'язку з іншими, враховуючи позитивні та негативні наслідки. В цілності вони забезпечать розвиток експортного сектору в аграропродовольчій сфері економіки України, стимулюватимуть розвиток аграрного виробництва і, як наслідок, зменшать загрози продовольчій безпеці держави.

Список використаної літератури:

1. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.

2. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/food/index.html>.

3. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації: колективна монографія / кол. авт.; за ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль. — Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. — 347 с.

4. Хахулін В., Кравченко В., Малига В. Проблеми правового забезпечення безпеки України в зовнішньоекономічній діяльності // Підприємництво. Господарство. Право. — 1998. — №8. — С.31-36.

*Михайло Грабинський
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ КОНФЛІКТІВ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

Міжнародні конфлікти тісно пов'язані питаннями фінансово-кредитних правовідносин. А учасниками конфліктів, в свою чергу, можуть бути будь-які суб'єкти міжнародного економічного права. Ці суб'єкти — це учасники міжнародних економічних правовідносин, яким притаманні елементи міжнародної правосуб'єктності, і до них можна віднести держави, міжнародні міждержавні організації, «нації, що прямують до своєї державності», або «держави у стадії утворення» та державоподібні утворення [1, с.72; 426]. Елементами міжнародної правосуб'єктності таких учасників міжнародних публічно-правових відносин є міжнародна право-, діє- та деліктоздатність: наявність прав та обов'язків, участь у правовідносинах та здатності нести відповідальність за порушення норм міжнародного права [1, с.69].

В контексті цього питання заслуговує на увагу питання участі у цих правовідносинах народів та націй, що борються за своє самовизначення як похідного суб'єкта міжнародного права. Наприклад, незважаючи на те, що Палестина з 2012 року

вважається багатьма вченими та державами як визнана незалежна держава [2], до 2012 року та й досі іншими вченими вона вважається народом, що бореться за самовизначення. Розглядаючи питання про участь у фінансово-кредитних відносинах такого суб'єкта міжнародного права, треба з'ясувати, чи є хоча б одне підтвердження таких фінансово-кредитних відносин з народом, що бореться за незалежність. Таким прикладом, на нашу думку, може слугувати хоча б один кредитний договір з Палестиною до 2012 року.

А таких договорів, як виявляється, є чимало: з 1994 року між МБРР та Палестиною було започатковано 123 проекти, з яких на сьогодні є 32 активних [7]. Між Косово та МБРР такі відносини мали місце з 1999 року, внаслідок яких започатковано 55 проектів, з яких 13 – активних [3]. Каталонія з МБРР кредитних відносин не мала ніколи, однак Іспанія теж не мала жодних проектів з 1977 року [4].

Право на участь в укладенні міжнародних договорів є необхідною умовою демократичного міжнародного правопорядку. І дійсно, таке право є невід'ємним правом кожного суб'єкта фінансово-кредитних правовідносин та впливає із основних принципів міжнародного права, передусім з принципу суверенної рівності [1, с.162].

А одним із обов'язків, який виникає безпосередньо з моменту укладення міжнародного кредитного договору – це обов'язок виконати договір (*«pacta sunt servanda»*) відповідно до статті 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [5, ст.26; 6, ст.26].

Усі держави, державоподібні утворення та народи і нації, що борються за самовизначення, можуть просити про надання кредиту від інших держав. При цьому держава, яку просять про такий кредит та яка має відповідну фінансову можливість, має обов'язок такий кредит надати.

Ненадання такого кредиту (порушення зазначеного обов'язку) може бути правомірною лише у випадку, якщо на таку державу-Позичальника є накладено економічні санкції (в тому числі – у формі економічної ізоляції). Сучасним прикладом такої ізоляції, серед країн, що потребують кредитування, можна вважати КНДР.

Економічні санкції, що були накладені на неї у зв'язку з її диктаторською формою правління та агресивною міжнародною поведінкою (неконтрольоване виготовлення ядерної зброї), зупиняють можливість надання їй будь-якої фінансової допомоги, а отже є ефективним інструментом міжнародно-правової відповідальності.

Таким чином, процедура та підстави надання чи ненадання міжнародного кредиту в рамках реалізації міжнародних фінансово-кредитних правовідносин є ефективним (і часто – жорстким) інструментом реалізації міжнародної політики, а отже може застосовуватись для вирішення міжнародних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Міжнародне публічне право / за ред. В. М. Репецького. Київ : Знання, 2011. 437 с.
2. Статус Палестини в Організації Об'єднаних Націй : резолюція, прийнята Генеральною Ассамблеєю 29 листопада 2012 року. A/RES/67/19. United Nations. URL : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/479/76/PDF/N1247976.pdf>
3. Kosovo. Projects & Operations. The World Bank Group. URL http://projects.worldbank.org/search?lang=en&searchTerm=&countrcode_exact=XK
4. Spain. Projects & Operations. The World Bank Group. URL http://projects.worldbank.org/search?lang=en&searchTerm=&countrycode_exact=ES
5. Vienna Convention on the Law of Treaties 1969. United Nations Treaty Collection. URL : https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&clang=en
6. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations 1986. United Nations Treaty Collection. URL : https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-3&chapter=23&lang=en
7. West Bank and Gaza. Projects & Operations. The World Bank Group. URL : http://projects.worldbank.org/search?lang=en&searchTerm=&countrycode_exact=GZ

*Андрій Грубінко
доктор істор. наук, доцент,
Центр стратегічної аналітики
та міжнародних студій
Тернопільський національний
економічний університет*

ВРЕХІТ ЯК КОНФЛІКТОГЕННИЙ ФАКТОР В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ: НАЦІОНАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ І ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІРИ

На початку XXI ст. система міжнародних відносин в Європі і світі переживає черговий період трансформацій, які априорі несуть нові виклики. Однією із знакових подій в контексті сучасних катаклізмів світопорядку став т.зв. Brexit¹ – історично унікальний процес виходу Великої Британії зі складу ЄС. Значний суспільний резонанс Brexit серед широкої громадськості в Європі і за її межами, викликаний ним рівень суспільно-політичної напруги на внутрішньодержавному і міжнародному рівнях, перманентний характер внаслідок кількаразового відтермінування початку виходу держави зі складу ЄС, зумовлює необхідність аналізу спричинених Brexit викликів і загроз національному, регіональному і глобальному порядку.

Національний (внутрішньодержавний) вимір Brexit визначається особливостями політико-правової організації держави, суспільно-політичних настроїв в її регіонах та історико-культурною самобутністю. На національному рівні Brexit несе такі комплексні загрози: 1) поглиблення політичної кризи, розкол політичної еліти держави, падіння довіри громадськості до традиційних партій і політичної системи загалом; 2) розпад формально унітарної держави Сполученого Королівства Великої Британії і Північної

¹ Термін «Brexit» утворений злиттям двох англійських слів: прикметника «British» («британський») та іменника «exit» («вихід»). Набув особливого поширення завдяки британській пресі після референдуму 23 червня 2016 року, хоча виник раніше.

Ірландії внаслідок відмінних суспільних і політичних позицій її основних територіальних суб'єктів щодо євроінтеграції; 3) постання нової реальності міжнародного становища Великої Британії, імідж якої уже постраждав від непевності результатів Brexit; 4) посилення відтоку капіталу до країн континентальної Європи і назрівання фінансово-економічної кризи в державі.

Проблеми від Brexit мають яскраво виражений *регіональний вимір*, адже прямо проектується на процеси європейської інтеграції: 1) поширення євроскептицизму; 2) посилення дезінтеграційних (націоналістичних) настроїв та устремлінь в середовищі суспільств і політичних еліт держав-членів ЄС, а також, що ще біль небезпечно, – регіонального сепаратизму, наснаженого успіхами суб'єктів Сполученого Королівства у боротьбі за автономізацію, деволюцію і зрештою за проголошення незалежності (у випадку проєвропейської Шотландії); 3) репутаційно-іміджеві втрати ЄС у міжнародній політиці, зниження привабливості інтеграції як універсального і найбільш дієвого механізму поширення цінностей демократії, процвітання, добробуту і стабільності; 4) послаблення ресурсів об'єднання по лінії Спільної зовнішньої і безпекової політики та економічні втрати від недоотримання внесків до бюджету; 5) послаблення ЄС зумовлює призупинення процесу його розширення; 6) перегрупування сил в ЄС на рівні провідних держав-членів (руйнація «великої трійки» Франція-Велика Британія-ФРН і системи балансу впливів на користь франко-німецького ядра інтеграції).

На *глобальному рівні* значення Brexit проявляється у таких тенденціях: 1) послаблення позицій ЄС в системі світової політики, економіки, безпеки і міжнародних відносин загалом; 2) початок перегляду відносин між ЄС і США в напрямку їх більшої прагматизації, ініціатором якого став президент Д. Трамп; 3) Brexit значною мірою став можливим завдяки розвитку інформаційного суспільства, можливістю вільно поширювати будь-яку негативну (в т.ч. неправдиву) інформацію через соціальні мережі і традиційні ЗМІ. З огляду на великий вплив США на громадськість і політикум Великої Британії, а також стрімке розсекречення матеріалів про вплив російського прокремлівського бізнесу на правлячі еліти та інформаційне поле королівства, можемо припустити, що Brexit став прикладом однієї з найбільш успішних в історії гібридних воєн

міжнародної спецоперації глобальних конкурентів європейської інтеграції; 4) відбувається зближення позицій ЄС і Росії, головними провідниками якого сьогодні виступає Париж і Рим. Адже Лондон як принциповий критик дій Москви втрачає вплив на зовнішню політику ЄС. Саме активізацію і можливу консолідацію підтримуваних Кремлем проросійських сил в ЄС, за умови імовірної відмови керівництва США від виконання своїх зобов'язань щодо гарантування безпеки Об'єднаної Європи, вважаємо найбільшою загрозою її майбутнього і світового демократичного співровариства загалом.

Хоча на Україну перипетії навколо Brexit не мають прямого впливу, вони опосередковано несуть негативні наслідки, зокрема, посилення впливу проросійського лоббі в ЄС серед керівництва ряду провідних держав-членів (насамперед Італії, Франції, Угорщини, частково ФРН тощо), що в умовах російсько-українського конфлікту послаблює тверду позицію західних союзників України і насамперед її самої напередодні чергового етапу переговорів щодо врегулювання конфлікту на Донбасі. Зближення ЄС і Росії відтермінує поглиблення європейської інтеграції України та в умовах російської військової агресії несе загрози її державному суверенітету.

Отже, процес Brexit в умовах сучасного глобалізованого світу має не лише вагомий конфліктогенний вплив на британську дійсність, але й зумовлює значні виклики і загрози безпеці міжнародного середовища, способи попередження і протистояння яким в сучасних умовах далеко не очевидні. Brexit уже давно переріс внутрішньодержавні межі і став міжнародною проблемою. Він змінює існуючі реалії міжнародних відносин XXI ст., що покладає додаткову історичну відповідальність на політичних і державних діячів, дотичних до його провадження. Розглянуті вище тенденції дають можливість спрогнозувати, кому саме зрештою буде найбільш вигідним завершення процесу Brexit та остаточний вихід Великої Британії з ЄС. Вочевидь це може бути далеко не сама Велика Британія.

*Anna Gurynovych
Ivan Franko National University of Lviv
Faculty of International Relations*

THE ROLE AND PERSPECTIVES OF INSTEX

The Instrument in Support of Trade Exchanges (INSTEX) is a European special-purpose vehicle (SPV) established in January 2019. Germany, France and Great Britain initiated its creation with the main purpose to continue trade with Iran and circumvent the US sanctions.

Overall, the need for such an instrument arose due to Donald Trump`s decision to abandon the 2015 nuclear deal with Iran, under which international sanctions on Iran were lifted in return for Tehran`s restrictions on its nuclear programme. The European countries did not support this step and found a way to maintain the cooperation with Iran as it has threatened to withdraw from an agreement unless there is a way to continue trading. The USA did not strongly condemn the creation of INSTEX. The US officials claim it has no future and will not make a big difference as it can not be used by big companies. “We do not expect the SPV will in any way impact our maximum economic pressure campaign,” a U.S. State Department spokeswoman said.

Despite the low expectations of the USA, the Instrument in Support of Trade Exchanges was successfully launched on 30 January 2019. It is now registered in France and headed by a German banker Per Fischer, a former Commerzbank director. “It will not change things dramatically, but it is an important political message to Iran to show that we are determined to save the Joint Comprehensive Plan of Action and also to the United States to show we defend our interests despite their extraterritorial sanctions,” one European diplomat said. The High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy and Vice-President of the European Commission Federica Mogherini stated that INSTEX creates a framework to conduct legitimate trade with Iran, furthermore, she emphasized that this is a matter of respecting international agreements and of advancing regional and international security. Initially, trade is expected to focus on the sectors most essential to the Iranian population – such as humanitarian, pharmaceutical, medical devices and agriculture. The entity is aimed at small and medium-sized European companies and trade volume is likely

to remain relatively small. It should be mentioned that the Instrument was developed and implemented in close cooperation with the Iranian counterparts. In order to conduct the trading operations, Iran has established a mirror company – the STFI (Special Trade and Finance Instrument), a similar SPV. STFI matches incoming and outgoing transactions in the same way. As a result, two Iranian entities pay each other, so no money cross the Iranian border. Iranian Deputy Foreign Minister Abbas Araqchi said the mechanism was a good first step. INSTEX has been actually operating since the end of June, primarily for the humanitarian purposes, but with a potential to extend including the economic operators from the third countries. However, European companies and banks that do business with the US may still be hesitant to trade with Iran as the White House has warned European banks and firms that they could face stiff fines and penalties if they violate the US sanctions.

The latest developments have taken place on 30 November 2019 when Belgium, Denmark, Finland, the Netherlands, Norway and Sweden have joined INSTEX as shareholders. The countries stand united in support of the Joint Comprehensive Plan of Action and strive to utilize INSTEX to the utmost. Further enlargements are expected in the nearest future. For example, Russia has expressed its willingness to join INSTEX and has called on Brussels to expand the new mechanism to cover oil exports. Moscow's involvement in the channel would mark a significant step forward for the applicability of the Instrument. "Russia is interested in close co-ordination with the European Union on INSTEX," the Russian foreign ministry told the Financial Times. "The more countries and continents involved, the more effective will the mechanism be as a whole." All in all, the opinions on the future of INSTEX differ. Opponents question whether it will sufficiently benefit Iran's struggling economy and help to fight inflation and currency devaluation. Mostly, their concerns are related to the technical restrictions of the Instrument as well as the suspicion from the EU companies to be engaged. On the other hand, the supporters claim that this instrument plays an important role in making Iran observe the nuclear deal and improve Iran's economy, creating a new channel for non-dollar trade for Iran to avert the U.S. sanctions. So, the mechanism has a lot of potential although it will take time to fully implement and utilize it.

Bibliografy

1. Irish J. Skirting U.S. sanctions, Europeans open new trade channel to Iran [Електронний ресурс] / J. Irish, R. Alkousaa // Reuters. 31.01.2019. Режим доступу до ресурсу: <https://www.reuters.com/article/us-iran-usa-sanctions-eu/european-powers-launch-mechanism-for-trade-with-iran-idUSKCN1PP0K3>

2. Joint statement on the creation of INSTEX, the special purpose vehicle aimed at facilitating legitimate trade with Iran in the framework of the efforts to preserve the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) [Електронний ресурс] // France Diplomatie - Ministry for Europe and Foreign Affairs. – 31.01.2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/countryfiles/iran/news/article/joint-statement-on-the-creation-of-instex-the-special-purpose-vehicle-aimed-at>

3. Six more countries join Trump-busting Iran barter group [Електронний ресурс] // The Guardian. – 01.12.2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/01/six-more-countries-join-trump-busting-iran-barter-group>

4. Statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini on the creation of INSTEX, Instrument for Supporting Trade Exchanges [Електронний ресурс] // European Union External Action. – 31.01.2019. – Режим доступу до ресурсу: https://eeas.europa.eu/delegations/iran/57475/statement-high-representativevice-president-federica-mogherini-creation-instex-instrument_en

5. Winter C. What is the EU-Iran payment vehicle INSTEX? [Електронний ресурс] / Chase Winter // DW. – 31.01.2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/en/what-is-the-eu-iran-payment-vehicle-instex/a-47306401>

*Віталій Гутник
докт. юрид. наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ В УКРАЇНІ: ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У МІЖНАРОДНИХ СУДАХ

В Україні уже 6-ий рік продовжується збройний конфлікт. Безумовно, що виключно національні засоби не можуть бути достатніми для захисту національних інтересів. Тому наша держава намагається використовувати весь доступний міжнародно-правовий арсенал для захисту від збройної агресії, а також політичного й економічного тиску з боку Російської Федерації. Зокрема, Україна ініціювала відповідні провадження у Міжнародному суді ООН, Міжнародному кримінальному суді, Міжнародному трибуналі з морського права, Європейському суді з права людини та низці міжнародних арбітражів. Враховуючи обмеженість тез, обмежимось дослідженням проваджень у Міжнародному суді ООН та Міжнародному кримінальному суді.

Міжнародний суд ООН є головним судовим органом ООН. До його юрисдикції, відповідно до п. 1 ст. 36 Статуту Міжнародного суду ООН належать усі справи, які будуть передані йому сторонами, і усі спори, спеціально передбачені Статутом ООН або діючими договорами і конвенціями. Варто підкреслити, що багатосторонні міжнародні договори досить часто передбачають можливість передачі спору щодо їх тлумачення або застосування до Міжнародного суду ООН (тобто обов'язкову юрисдикцію ООН), однак СРСР (Російська Федерація його наступник за теорією континуїтету), при наданні згоди на їх обов'язковість формулював застереження про невизнання такої обов'язкової юрисдикції Міжнародного суду ООН. Частина таких застережень була знята. Так, 15 березня 1989 року Президія Верховної Ради СРСР зняла застереження СРСР про невизнання обов'язкової юрисдикції СРСР стосовно щодо тлумачення і застосування Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 року;

Конвенції про політичні права жінок 1952 року; Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацію проституції третіми особами 1949 року; Міжнародної конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 1965 року; Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року [1]. Після розпаду СРСР Російська Федерація відмовилася від загальної практики формулювання застережень при наданні згоди на обов'язковість міжнародних договорів щодо обов'язкової юрисдикції Міжнародного суду ООН. Однак у той же час, застереження до тих договорів, які були сформульовані СРСР Російська Федерація не поспішає знімати.

Відтак, Україна не може звернутися до Міжнародного суду ООН щодо будь-якого порушення РФ своїх зобов'язань за міжнародними договорами. Ми обмежені тільки тими договорами, щодо яких не було сформульовано застережень (чи які не були зняті) СРСР (РФ) при наданні згоди на їх обов'язковість і передбачають можливість передачі спору щодо їх тлумачення або застосування до Міжнародного суду ООН.

Україна скористалася можливістю поширення обов'язкової юрисдикції Міжнародного суду ООН щодо порушення РФ Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року та Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року. Провадження по цих справах триває. Останнє рішення було прийняте 8 листопада 2019 року; Міжнародний суд ООН встановив, що володіє юрисдикцією розглядати позови, подані Україною по обох згаданих вище конвенціях та відхилив попереднє заперечення, висловлене РФ щодо прийнятності позову України стосовно Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року [2].

Щодо Міжнародного кримінального суду, – то він є єдиним постійнодіючим судовим органом, який володіє юрисдикцією щодо притягнення до відповідальності фізичних осіб, які вчинили міжнародні злочини. До таких міжнародних злочинів належать геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Державами-учасницями Римського статуту є 122 держави (станом на 5 грудня 2019 року).

Україна хоча і не є учасницею Римського статуту, але визнала його юрисдикцію *ad hoc* відповідно до ст. 12 (3) Статуту МКС.

Визнання юрисдикції відбулося двічі: щодо міжнародних злочинів, вчинених під час мирних протестів з 21 листопада 2013 до 22 лютого 2014 року, а також воєнних злочинів і злочинів проти людяності, що вчинені з 20 лютого 2014 р. (без встановлення кінцевої дати). Станом на 5 грудня 2019 року, на підставі аналізу переданих Україною матеріалів щодо вчинених воєнних злочинів і злочинів проти людяності Офісом (Канцелярією) Прокурора МКС ведеться попереднє розслідування.

Варто підкреслити, що однією з найбільших проблем у механізмі міжнародно-правового захисту державних інтересів залишається відсутність належної координації з боку єдиного державного органу. Так, за представництво інтересів України у Міжнародному суді ООН відповідає Міністерство закордонних справ, у Європейському суді з права людини – Міністерство юстиції, за співпрацю з Міжнародним кримінальним судом – Генеральна прокуратура України. Власне єдина координація необхідна не тільки для ефективного обміну інформацією та доказами, а й для оцінювання можливих ризиків. Так, для прикладу Міжнародний кримінальний суд не володіє юрисдикцією щодо тероризму. Відтак, якщо напад на цивільних осіб під час збройного конфлікту в Донецькій і Луганській областях Міжнародним судом ООН буде кваліфіковано як тероризм (в контексті порушення Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року), Міжнародному кримінальному суду такий напад складно буде кваліфікувати як воєнний злочин і навпаки.

Список використаних джерел.

1. О снятии сделанных ранее оговорок СССР о непризнании обязательной юрисдикции Международного Суда ООН по спорам о толковании и применении ряда международных договоров: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 10 февраля 1989 года. URL: <http://base.garant.ru/6159666/>

2. Judgment of the ICJ from 8 November 2019: Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation) - Fixing of time-limits for the filing of the Counter-Memorial of the Russian

Federation. URL: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/166/166-20191108-JUD-01-00-EN.pdf>

Ігор Зінько
канд. екон. наук, доцент
Олександр Зінько
Львівський національний університет
імені Івана Франка;

РОСІЙСЬКІ ГІБРИДНІ ВИКЛИКИ В СУЧАСНІЙ АРКТИЦІ

Гібридні виклики у сучасних міжнародних відносинах не мають сталого визначення, але найчастіше сприймаються як форма зовнішньополітичного тиску, значно більша за обсягом поставлених завдань і задіяних методів реалізації національного інтересу, ніж гібридні конфлікти. У кожному випадку мова йде про залучення державних і недержавних суб'єктів, що є головними провідниками інтересів, засобів розвідки і шпіонажу, підкупу і шантажу, інформаційної пропаганди, економічних зловживань, деструктивних форм псевдонаукових досліджень і так званої народної дипломатії тощо, направлені на різні способи ослаблення ймовірного конкурента, підрив його як міжнародної, так і внутрішньої стабільності і авторитету. Головним завданням у таких викликах постає формування зон і сфер постійного подразнення з можливостями оперативного управління та дозування їхньої гостроти. До того ж гібридні виклики розповзаються у просторі, охоплюючи не лише звичні раніше прикордонні зони, території так званої історичної присутності чи зі значним ресурсним потенціалом, а й доволі віддалені, включно з усіма частинами Світового океану, а тепер ще й космосу. До таких зон посиленої міжнародної конкуренції, що проявляється активізацією гібридних форм тиску, відноситься Арктика - північний полярний регіон Землі, що включає околиці материків Євразії та Північної Америки, охоплює весь Північний Льодовитий океан з островами.

Посилення міжнародних інтересів до Арктики зумовлене багатьма причинами, серед яких головними є неясність і неоформленість в юридичному сенсі відкритих просторів Північного Льодовитого океану і конкуренція за узаконення

приналежності континентальних шельфів (за винятком того, що регулюється Конвенцією ООН з морського права від 1982 р.); це значні запаси покладів корисних копалин та великі рибні ресурси; це зумовлені наслідками глобального потепління сприятливі умови як для видобутку корисних копалин, так і для судноплавства вздовж берегів Євразії та Північної Америки, що значно поліпшує міжнародні логістичні маршрути. Надалі зростає стратегічне значення Арктики як зони військово-політичного протистояння насамперед між Росією та країнами-членами НАТО, особливо зі США, оскільки цей субрегіон віддавна відзначається високою мілітаризацією, особливо великим рівнем концентрації зброї масового знищення.

За останні роки з усіх восьми арктичних держав Росія проявляє найбільшу політичну, військову та господарську активність з метою розширення своєї присутності в субрегіоні. При цьому ця діяльність має наступальні форми з усіма ознаками гібридних викликів, що не може не турбувати інші арктичні країни та всю світову спільноту. У російському політично-пропагандистському лексиконі все частіше чути сентенції на зразок: «Могутність Росії буде приростати Арктикою».

Так, з порушенням міжнародного права влітку 2007 р. була проведена російська полярна експедиція. в ході якої два батискафи занурилися на дно океану в районі Північного полюсу і встановили там російський прапор, що дало підставу говорити про доказану принадлежність території Північного полюса до Росії.

Росія постійно нарощує чисельність військових баз та персоналу, оснастивши їх найсучаснішими видами озброєнь. Північний флот РФ вважається найбільш модернізованим і динамічним окремим територіальним підрозділом зі статусом військового округу. Тут базується єдиний в Росії важкий крейсер-авіаносець з полком палубної авіації, а також єдині в світі надводні крейсери з атомними енергетичними установками. Сучасна військова база «Арктичний Трилисник» була споруджена у 2016 р. на архіпелазі Земля Франца-Йосифа, а на острові Котельний архіпелагу Новосибірські острови - військова база Північний Клевер (2014 р.). 8 серпня 2019 року на військовому полігоні біля Северодвінська під час випробування запуску крилатих ракет з

ядерними двигунами сталася аварія, в результаті якої загинуло 5 спеціалістів і стався викид радіації в атмосферу, що було зафіксовано багатьма станціями радіаційного моніторингу у світі.

Наприкінці жовтня 2019 р. Норвегія заявила про виявлення 10 підводних човнів Північного флоту Росії, що прямували через Арктику до Атлантичного океану - це найбільша подібна операція з часів холодної війни. Тоді ж Росія провела тестовий запуск міжконтинентальної ракети "Булава" від Білого моря, що знаходиться на заході країни, до Камчатки на Далекому Сході. Також норвезькі ЗМІ восени 2019 р. повідомили, що російські спецназівці проводили розвідувальні заходи щодо ключових об'єктів і критичної інфраструктури на норвезькому архіпелазі Шпіцберген у ході своїх навчань. Вони розгорнули системи технічного моніторингу та сенсорні платформи. Цю ж інформацію підтверджують дані літаків-розвідників США. Інформаційні джерела стверджують, що крім Шпіцбергена, російські військові проводили розвідувальні місії на материковій частині країни. Однак у зв'язку зі швидким проведенням і оперативним згортанням цих дій норвезька сторона не подала офіційної заяви, до того ж Росія вважає цю інформацію провокацією.

Тому на робочій нараді НАТО на вищому рівні, що проходила в Норвегії у вересні 2019 р. усі учасники дійшли згоди, що Росія вважає Арктику засобом повернення собі статусу великої держави, відновлення військової могутності та забезпечення енергетичної потужності.

Окрім цього, російські дослідження надр арктичного шельфу проводяться і надалі активно. До найбільш гучних успіхів за останні роки можна віднести Штокманівське газоконденсатне родовище у Баренцевому морі, яке за запасами сировини відноситься до супергігантських. Однак створене у 2008 р. для видобутку газу спільне російсько-норвезько-французьке підприємство досі не приступило до його експлуатації з огляду на складні техніко-економічні умови та несприятливу міжнародну кон'юнктуру на ринку газу. Тим не менше, на півострові Ямал на основі розробок величезних місцевих покладів у порту Сабетта будується найбільший в Росії завод з виробництва зрідженого природного газу з орієнтацією на експорт. Перша його черга запущена в експлуатацію в кінці 2017 р., а 8 грудня 2017 р. за

участю президента РФ В. Путіна відбулося відвантаження першої партії газу на танкер. До цього часу невідомо про регулярний характер таких відправлень.

Російське державне керівництво та експерти намагаються переконувати своїх зарубіжних партнерів у тому, що в Арктиці відсутні значні суперечності між зацікавленими країнами і тут формується стабільний баланс інтересів, а також закликають до міжнародного погодження усіх питань безпеки та співробітництва. Вони заявляють про готовність сприяти розширенню міжнародних наукових кліматичних та вишукувальних досліджень, погоджувати умови міжнародного плавання вздовж Північного морського шляху з наданням російського інфраструктурного забезпечення, заперечуючи при цьому доцільність перенесення конфліктних проблем безпеки з інших регіонів світу на Арктику. Однак така риторика російських політиків та наступальний характер нових гібридних викликів РФ а Арктиці зумовлюють зростаючу протидію з боку інших країн світу та міжнародних організацій, яка, на жаль, не має поки що системного характеру.

Ігор Іжнін

канд. політ. наук, доцент

Костянтин Поліщук

канд. політ. наук, доцент

Оксана Шамборовська

Львівський національний університет

імені Івана Франка;

СЦЕНАРІ РОЗВИТКУ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ: КОРОТКОТЕРМІНОВА ПЕРСПЕКТИВА

Конфлікт на сході України став одним із найтриваліших у Європі з часу Другої світової війни. Досі найдовшим вважався конфлікт у Боснії та Герцеговині у 1992-1995 роках. Вже тільки сам цей факт викликає занепокоєння як у громадян України, які, із зрозумілих причин, схилиються думками до завершення війни, так і у політичних колах країн Заходу.

Ще на початку 2019 року більшість українців сходились у

думці, що не слід очікувати на швидке вирішення конфлікту, оскільки наша держава входила у затяжний передвиборчий процес спершу президентської кампанії, а згодом, як виявилось дещо пізніше, і виборів до парламенту. У світлі останніх подій як в Україні, так і на Заході, риторика щодо вирішення конфлікту на Донбасі звучить вже не так песимістично.

Світовий досвід надає ряд прикладів розв'язання конфліктів, більш-менш схожих за умовами та динамікою на збройний російсько-український конфлікт на Донбасі. Але очевидно й інше – ситуація на Сході України має свою суттєву відмінність: інспірувала та підтримує цей конфлікт потужна ядерна держава, яка має право вето в РБ ООН і не вважає себе причетною до цих подій. З огляду на наведене вище, можна окреслити наступні узагальнені сценарії розвитку подій і врегулювання конфлікту з певними варіаціями.

Сценарій 1: інерційний, замороження конфлікту. Найімовірнішим є заморожування конфлікту, тобто, перетворення Донбасу на своєрідний еквівалент Нагірного Карабаху, чи Придністров'я.

Сценарій 2: Україна отримає від західних партнерів масовану військово-технічну допомогу і великі обсяги летальної зброї. На думку більшості експертів сам цей факт може спровокувати загострення конфлікту і відповідно віддалить Україну від швидкого завершення війни. Москва не зможе залишити без уваги цю подію, а весь цивілізований світ може стикнутися з рівноцінною відповіддю Кремля у будь якому куточку світу, що вже не одноразово було продемонстровано. Але з іншого боку, наявність цієї зброї в Україні можна розцінювати як певний застережний меседж для Росії, або ж як політику стримування, що не дозволить йти на загострення конфлікту.

Сценарій 3: запровадження миротворчої місії ООН на Сході України. Застосування політико-дипломатичних інструментів ООН, ОБСЄ, ПАРЄ, зусилля на рівні НАТО та ЄС, Женевський та Нормандський переговорні формати, тристороння контактна група, діалог спецпредставників (на зразок “Волкер-Сурков”) тощо відіграють важливу роль стримування, але навряд чи спроможні примусити Кремль повністю відмовитися від агресивних намірів стосовно України. Інструмент Будапештського меморандуму так і

не був задіяний насамперед через категоричну відмову Росії від визнання факту порушення нею своїх зобов'язань гаранта суверенітету України.

Наразі, з огляду на неспроможність вирішення конфлікту за допомогою вже задіяних міжнародних інструментів та неприйнятності силової деокупації Донбасу, одним із найбільш перспективних і пріоритетних варіантів відновлення миру розглядається ідея здійснення міжнародної миротворчої операції під егідою ООН. Урегулювання конфлікту на Сході України силами міжнародної спільноти мало б, на перший погляд, безумовно вітатися та сприйматися принаймні стороною–жертвою агресії. Насправді, вже на ранньому етапі обговорення пропозицій виникає чимало гострих питань і сумнівів стосовно не лише реалістичності її реалізації, але й очікуваних і неочікуваних наслідків для України. На відміну від інших конфліктів, унікальність т. зв. “української кризи” полягає в тому, що РФ – де-факто сторона міждержавного конфлікту – категорично наполягає на тому, що конфлікт має внутрішній характер. Відповідно, вирішення комплексного та ризикованого завдання врегулювання конфлікту практично приречене на невдачу, якщо не буде забезпечена реальна та конструктивна зацікавленість сторін на всіх етапах здійснення міжнародної миротворчої операції.

Сценарій 4: збереження status quo. Сторонам не вдається досягти явної перемоги; у відносинах України з Росією і невизнаними сепаратистськими утвореннями зберігається ситуація status quo; продовжуються епізодичні збройні зіткнення; на територіях “ДНР-ЛНР” зберігається плацдарм для дестабілізації ситуації в Україні та європейському регіоні загалом; Захід продовжує наявну санкційну політику проти Росії, запроваджує деякі додаткові обмежувальні заходи, очікуючи їх кумулятивного впливу на ситуацію усередині країни та відповідно на зовнішню політику Кремля. Сценарій може розвиватися за варіантами:

(а) зберігається “тліючий” конфлікт; продовжуються “гібридні” спроби Росії з дестабілізації ситуації в Україні із загрозою реалізації силового сценарію;

(б) сторони погоджуються на проміжний варіант запровадження обмеженої миротворчої операції (наприклад, із забезпечення

безпеки Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ або зі створення зон безпеки вздовж лінії зіткнення), результати якої можуть сприяти “заморожуванню” конфлікту, але не його врегулюванню;

(в) не можна виключати й “абхазько-осетинський” сценарій. Йдеться про визнання Росією “незалежності” “ДНР-ЛНР” і укладення з ними відповідних договорів про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу, які передбачатимуть присутність російського воєнного контингенту на цих територіях;

(г) Росія погоджується на реалізацію комплексного плану за Мінськими домовленостями: припиняє збройні зіткнення, погоджується на створення зон безпеки та обмін полоненими; погоджується на моніторинг ОБСЄ на всій окупованій території; відводить війська та озброєння на визначені відстані, залишаючи або навіть приховано посилюючи збройні сепаратистські групи на решті окупованої території (моніторинг ОБСЄ яких буде штучно обмежуватися); сприяє проведенню підконтрольних владі “ДНР-ЛНР” (тобто Росії) місцевих виборів; домагається пом’якшення (або навіть скасування) санкцій. Водночас, до моменту відновлення контролю України над кордоном, користуючись, наприклад, випадками порушення умов амністії, обмеження прав виборців тощо (або провокуючи подібні випадки), Росія домагається звернення до неї новообраних органів влади з проханням надання військової допомоги та на цій підставі вводить на територію ОРДЛО регулярні війська і створює там військові бази (на зразок Абхазії і Південної Осетії). Після цього конфлікт “консервується” на невизначений час.

Найбільш реальним розвитком подій у 2020р. є один із варіантів у рамках сценарію “Збереження status quo”.

*Krzysztof Koźbial
prof. nadzw. dr hab.
Instytut Europeistyki
Uniwersytet Jagielloński, Kraków*

KONFLIKT GRECKO-MACEDOŃSKI I JEGO IMPLIKACJE DLA PROCESU INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ NA BAŁKANACH

Unia Europejska, licząca obecnie 28 państw członkowskich ¹, od momentu przyjęcia w swe szeregi Republiki Chorwacji (z dniem 1 lipca 2013 r.) jak dotąd nie wyznaczyła konkretnej daty kolejnego rozszerzenia. Jej potencjalnych członków należy szukać na obszarze tzw. Bałkanów Zachodnich, wymieniając w pierwszej kolejności Serbię, Czarnogórę i Macedonię Północną. Będzie to z pewnością proces długotrwały, wzięwszy pod uwagę fakt, iż rozmowy na ten temat trwają już długo nie można być pewnym efektu końcowego.

Interesującym przykładem wydaje się Północna Macedonia, której rozmowy na temat członkostwa w Unii Europejskiej były wstrzymane na wiele lat z powodu sporu z Grecją. Obecnie spór wydaje oficjalnie zażegnany. Celem wystąpienia jest odniesienie się do grecko-macedońskiego „sporu/konfliktu o nazwę państwa” a przede wszystkim zwrócenie uwagi na jego destrukcyjne implikacje dla procesu integracji europejskiej w tej części kontynentu europejskiego.

Zasadniczo, oficjalnie, ponad 25-letni spór obu państw o nazwę Macedonii został zakończony na przełomie 2018 i 2019 roku. Społeczeństwo macedońskie zaakceptowało zmianę nazwy państwa poprzez dodanie przymiotnika „Północna” w referendum z września 2018 r. W głosowaniu brało udział jednak tylko prawie 37% uprawnionych do podjęcia decyzji. W konsekwencji władze w Skopje dokonały zmiany w konstytucji, co miało pozytywnie wpłynąć na zniesienie blokady Aten wobec procesu rozpoczęcia negocjacji członkowskich z Macedonią w sprawie przyszłego członkostwa w UE.

¹ Stan liczebny na 1 grudnia 2019 r., w zależności od tego jak będzie przebiegał tzw. brexit - opuszczanie organizacji przez Wielką Brytanię może on ulec zmianie.

Nadziej te nie zostały jednak spełnione gdyż rozmowy z Macedonia nie zostały rozpoczęte, przede wszystkim z powodu francuskiego votum w tej sprawie. Jedyнным widocznym sukcesem rządu w Skopje jest zaawansowany proces przybliżenia Macedonii do członkostwa w Pakcie Północnoatlantyckim (NATO), który to proces w 2008 r. Grecja zablokowała już w 2008r.

Konflikt obu państw determinowany jest przez:

- odniesienie się do postaci Aleksandra Wielkiego (Macedońskiego), uznawanego przez Greków za Greka, przez Macedończyków za Macedończyka. W obu przypadkach jest to absurdalne.
- nieuznanie przez Grecję jakichkolwiek mniejszości narodowych zamieszkujących na obszarze tego państwa,
- zasadniczy brak reakcji instytucji unijnych na blokowanie przez Grecję aspiracji swojego północnego sąsiada do członkostwa w Unii Europejskiej.,
- brak podjęcia konkretnych decyzji przez Unię Europejską odnośnie do procesu potencjalnego rozszerzenia organizacji na Bałkany.

Bezspornie implikacje sporu dla procesu integracji europejskiej na Bałkanach należy określić jako destrukcyjne. Z powodu greckiego sprzeciwu, przy wykorzystaniu konieczności osiągnięcia konsensusu wobec przyszłych członków organizacji, Macedonia posiadająca już od 2005 r. status tzw. państwa kandydującego nie może rozpocząć rozmów na ten temat. Zatem przynajmniej 15 lat zostało pod tym względem bezpowrotnie straconych.

W konsekwencji nie można wykluczyć - myśląc o przyszłości - scenariusza, w którym państwo macedońskie nie będzie zainteresowane członkowstwem w UE, tym bardziej, że Unia nie jest jedynym „graczem” w tym regionie bowiem Bałkany niemal od zawsze były obszarem rywalizacji różnych mocarstw o wpływy (obecnie oprócz UE do takich mocarstw należy zaliczyć Rosję, Chiny czy USA).

*Маркіян Мальський
докт. екон. наук, професор
Олександр Кучик
канд. істор. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ ЯК ЧИННИК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ЄВРАЗІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

Розвиток російсько-українського співробітництва пройшов доволі тривалий період розвитку, який можна охарактеризувати як процес взаємовигідного та взаємосуперечливого співробітництва. Водночас слід зазначити, що побіжний аналіз нормативно-правової бази співробітництва засвідчує декларування відносин стратегічного партнерства між сторонами. З іншого боку можна стверджувати, що російсько-українські відносини доволі швидко подолали шлях від відносин стратегічного партнерства до непримиренного протистояння в силу обставин геополітичного та геоцивілізаційного суперництва на європейському, а радше євроатлантичному просторі (регіоні).

З огляду на це питання інтеграційної політики України постійно викликає дискусії як серед експертів у сфері зовнішньої політики України, так, особливо в політичних колах обидвох держав. У цьому контексті варто зазначити те, що такі дискусії більш характерними є для власне російського політикуму, який шляхом реанімування реконструктивних ідей, намагається відновити російське домінування бодай на регіональному рівні. З іншого боку російський політикум стоїть на позиціях реалізації глобалістських аспірацій Росії через «повернення величі» на міжнародній арені. З огляду на це, дослідження причин виникнення російсько-українського конфлікту, а відтак і визначення механізмів його врегулювання досить часто зіштовхується з певним методологічним непорозумінням.

Доволі частим є тлумачення російсько-українського конфлікту як суто внутрішньоукраїнського протистояння на основі

громадянського суспільства. Такий підхід визначає природу конфлікту, й відтак перетворення його на суто внутрішню проблему України. Це врешті співзвучне з російською доктриною домінування, одним з пунктів якої є представлення Росії у вигляді миротворця та медіатора у розв'язанні конфлікту. Як наслідок маємо помилкове сприйняття характеру конфлікту між двома державами й неефективне конфліктне врегулювання, інструментарій якого не відповідає сутнісним характеристикам російсько-українського конфлікту.

Помилки видається й твердження деяких дослідників про початок російсько-українського конфлікту у 2014 році, що може вважатися лише початком фази ескавації, а можливо кульмінації протистояння, яке співпало у часі з фазою збройного протистояння та переростання конфлікту у відкритий формат протистояння.

Очквидним є неможливість трактування причин конфлікту між Росією та Україною виключно ресурсними чинниками протистояння, хоча наявності фактору ресурсного потенціалу повністю відкидати неможливо. Разом з тим на нашу думку такий підхід є надто спрощений.

Як засвідчує аналіз зовнішньополітичних заходів України та Росії в контексті двостороннього співробітництва, така співпраця розглядалася сторонами як інструмент для реалізації власних національних інтересів. А саме інтереси всупереч заявам російських політиків є доволі відмінними у своїй суті. До цього слід додати політичну вмотивованість таких інтересів пов'язану з різними інтеграційними моделями співпраці у євразійському регіоні через створення «зони безпеки від Атлантики до Владивостока» якому було підпорядковано створення інших інтеграційних інструментів регіонального співробітництва у вигляді СНД, Митного союзу, ЄврАзЕС тощо.

Для України у цих інтеграційних устремліннях Росії відводилося особливе місце в силу геополітичних та цивілізаційних чинників. До цього слід додати, що саме чинники геополітичного та цивілізаційного характеру були визначальними для РФ у контексті розвитку її відносин з Україною через прагнення тісної інтеграції України у пострадянський цивілізаційний простір. У значній мірі саме цей інтерес став визначальним у початку гарячої фази російсько-українського конфлікту який доволі швидко набув ознак

збройного конфлікту із залучення регулярних збройних сил держав. З огляду на це конфлікте врегулювання мусить ґрунтуватися на визначенні об'єктивних причин виникнення конфлікту, а відтак і підбирати належний інструментарій для його розв'язання. Оскільки на сьогоднішній день панівною в експертних колах є думка про міждержавний конфлікт замішаний на фінансово-економічних чи ресурсно-матеріальних елементах, то й для його врегулювання намагаються надавати інструментарій «узгодження дій та розробки дорожньої карти» з врегулювання конфлікту на сході України. Розглядаючи різні сценарії врегулювання конфлікту між РФ та Україною, малоефективним видається застосування механізмів конфліктного врегулювання нетипових для конфліктів цивілізаційного характеру.

Відмінність політичного дискурсу та розуміння причинних засад конфліктогенності у відносинах підтверджує системний характер протистояння і зумовлює необхідність пошуку шляхів до наближення позицій сторін через вирішення геополітичних питань з ознаками «війни цивілізацій».

Підсумовуючи, можна стверджувати, що характер російської агресії проти України обумовлений прагненням РФ до розширення чи утвердження власного цивілізаційного простору через поширення азійства, і, як наслідок, вирішення власних геополітичних інтересів насамперед на пострадянському просторі.

*Ірина Малік
канд. істор. наук, доцент
Національний університет
«Львівська політехніка»*

В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ: ІНФОРМАЦІЙНА БУЛЬБАШКА ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ІЗОЛЯЦІЯ.

За останні роки, переживаючи неймовірно швидкі темпи розвитку, інформаційна сфера зробила найбільший еволюційний стрибок саме в розвитку інформаційних технологій та каналів комунікації. Ринковий принцип - попит породжує пропозиції –

спрацював і тут. Дослідники закономірностей функціонування інформаційної сфери заледве встигають реагувати на появу нових явищ та термінів – як то «ботоферми», постправда, постжурналістика, фейки, фейкові акаунти.

У сучасному світі соціальні мережі та пошукові системи визначають за користувачів, які пости їм показати та інформацію на яких сайтах запропонувати в якості відповіді на їх пошукові запити. Алгоритми аналізують наші уподобання - лайки, репости, коментарі - і на їх основі формують особливу стрічку новин для кожного акаунта. Так відбувається знову і знову. У підсумку з стрічки поступово зникають точки зору, які ми не поділяємо. Так ми опиняємося в так званому інформаційній бульбашці або бульбашці фільтрів (англ. - filter bubble). Перебувати в ній комфортно, адже неприємні для нас думки туди практично не проникають. Відповідно, і вибиратися з таких бульбашок ніхто особливо не поспішає.

Користувачі опиняються в таких інформаційних бульбашках не тільки з вини алгоритмів. Ми самі несвідомо фільтруємо інформацію, адже завжди приємніше спілкуватися з однодумцями і читати те, що підтверджує наші погляди. Так, якщо в стрічці новин з'являється повідомлення з протилежною думкою, швидше за все, користувач його просто перегорне, не стане коментувати, не буде репостити або ставити лайк. Алгоритм це запам'ятає і наступного разу вже не стане показувати пости від нецікавого користувачеві акаунта.

З одного боку, отримувати таку персоналізовану стрічку новин не так уже погано: найчастіше вона дійсно відповідає нашим інтересам. Але в результаті ми потрапляємо в пастку: нам починає здаватися, що всі поділяють нашу думку. Крім того, отримуючи інформацію з одних і їх самих джерел, можна пропустити важливі новини. Тож, проблема виникає тоді, коли ми намагаємося дізнатися більше про щось нове – ідеї, знання, вподобання.

Уявімо, що ми ніколи навіть не бачили фотографій з днем народження власного племінника у Facebook. Чому? І як це працює? Коли його мати вперше опублікувала їх у Facebook, між вами було мало прямих контактів у мережі, таких як лайки або коментарі, і так, алгоритм, який фільтрує інформацію у стрічках новин відповідно до її популярності, «відсунув» її подалі, у кінець

новинної стрічки. Це призвело до ще меншої взаємодії з фотографіями, і тому вони взагалі ніколи вам не показувались. Як сказав американський дослідник явища «filter bubble» Д. Паризер, «...ми не можемо побачити те, чого ми не побачили, і навіть не знаємо критерії, за якими алгоритм прийняв рішення показати щось чи ні». [1]

Інтернет-активісти, такі як Д. Паризер у США, вже майже десять років тому були стурбовані таким фільтруванням, формуванням та налаштуванням каналів комунікації, особливо у Facebook. Однак ця неперевірена «сила» незручних алгоритмів для контролю над інформаційними потоками справді стала глобальною кризою лише з кінця 2016 року, приблизно в часи останніх президентських виборів у США, і вибухнула в світовому інформаційному просторі в останні три роки. [2]

Коли люди занурюються у свої особисті інформаційні бульбашки, виникає ризик негативних наслідків для інтелектуального розвитку особистості. Інформаційні бульбашки створюють інформаційний бар'єр навколо людей, що заважає їм бачити протилежні точки зору. Поряд з цим створюється враження що наш власний вузький інтерес - це все, що існує навколо. Через це людина може ставати щораз категоричнішою у своїх поглядах та аргументації. Коли люди з обох сторін поляризовані і бачать лише свою сторону аргументу, Опонент, перебуваючи у тій самій пастці та будучи переконаним у правоті власних ідей, також не збиратиметься шукати компромісу. Саме через це проблема не матиме перспектив вирішення, а компромісу не буде досягнуто. Опоненти, ймовірно, відмовлятимуться чути «суперечливі» аргументи. Крім того, оскільки обидві сторони бачать лише вміст своїх інфобульбашок, вони не можуть вести ефективні розмови з особами, які не погоджуються з ними.

Крім того, одне з найбільших загроз для людини, що перебуває всередині бульбашок-фільтрів полягає в тому, що вони невидимі, і люди не усвідомлюють, що вони бачать щось інше, аніж усі. Це змушує людину вважати, що її думка є єдино вірною, адже все, що вона бачать, є підтвердженням її позиції і вона припускає, що всі інші теж бачать це.

Британський журнал соціальної психології у 2018 році виділив

три групи інформаційних фільтрів. Він визначив, що інформаційні фільтри - це процеси, що призводять до обмеження інформації, доступної для людей. У їхніх моделях враховуються процеси фільтрації на трьох різних рівнях: на індивідуальному, соціальному та технологічному рівні.

Індивідуальні фільтри Перша група фільтрів - когнітивні мотиваційні процеси. Як засіб підтвердження існуючих поглядів, перевірки їх власних поглядів, уникнення когнітивного дисонансу та посилення соціальної ідентичності, люди в різній мірі мотивовані шукати та додавати відповідні біти інформації та ігнорувати чи заперечувати конфліктні. Подібні ефекти також вивчалися під терміном зміщення підтвердження.

Соціальні фільтри Людина виявляє схильність до створення дружби та інших структур соціальної мережі, бажано з людьми, з якими вони поділяють "соціально-демографічні, поведінкові та внутрішньо особистісні характеристики". У спільнотах соціальних медіа також процеси само категоризації сприяють формуванню спільнот із спільною соціальною ідентичністю. Крім того, користувачі соціальних мереж часто не дружать зі знайомими, що мають різні погляди на конфліктні теми. Однорідні мережеві структури потенційно можуть обмежувати ширину інформації, якій піддається користувач соціальних медіа.

Технологічні фільтри Третя група фільтрів - алгоритми - працює на технологічному рівні: Інтернет-медіа-провайдери, такі як Google чи Facebook, змагаються за увагу користувачів. Тому вони фільтрують надану інформацію відповідно до передбачуваних потреб та потреб окремих користувачів, що призводить до індивідуально підібраних медіа-пропозицій. Мета цієї фільтрації - максимізувати час, який користувачі проводять на своїх веб-сайтах, щоб максимально отримати прибуток від реклами. Для цього компанії використовують власні, непрозорі автоматичні алгоритми. По суті, це призводить до різних інформаційних пропозицій з урахуванням індивідуальних потреб. Наприклад, ніхто з нас не отримує однакового результату для будь-якого пошуку Google; натомість кожен користувач отримує індивідуальний підбір інформації.

Загалом, фільтри на цих трьох рівнях впливатимуть на те, наскільки значна кількість інформації когнітивно доступна для

людей. Що ще важливіше, цей вплив не є випадковим, а систематичним: інформація швидше знаходиться, надається або сприймається, коли вона відповідає потребам особистості, як визначено індивідуальними характеристиками, і це частково оцінюється через автоматичні системи рекомендацій. [3]

Американські дослідники інфобульбашки стверджують, що у випадку, коли соціальна мережа Facebook має більше мільярда користувачів у всьому світі, неможливо показати все, що розміщено в системі Інтернет. Саме завдяки алгоритму під назвою EdgeRank, розробленому в 2006 році та новішому алгоритму Newsfeed 2011 року, соціальна мережа сортує свою інформацію за 100 000 параметрів. Серед цих параметрів найбільш відомі чотири:

- Творець: інтерес, який викликає той, хто опублікував вміст.
- Пост: зобов'язання, яке створила публікація.
- Тип: формат, якому надає перевагу користувач соціальної мережі (відео, зображення, статус).
- Новизна: залежно від останньої дати входу користувача, ми можемо судити про свіжість опублікованого контенту. [4]

Таким чином, активні користувачі соціальних мереж, що прагнуть вийти з інформаційної ізоляції, гортаючи новинну стрічку, потрапляють у ще більшу ізоляцію. І чим більше часу людина проводить у соціальних мережах, тим менш об'єктивну інформацію вона отримуватиме. Постає питання: чому користувач, що усвідомлює дію цього принципу фільтрування інформації під назвою «інформаційна бульбашка», продовжує це робити? Відповідь може бути дуже проста: людині так діяти простіше і комфортніше. Адже ми не готові витратити багато часу на пошук потрібної інформації і ми, на думку психологів, важко сприймаємо відмінні від наших погляди, позиції, ідеї. А у епоху гібридних загроз – це ще один, поки незрозумілий для широкої громадськості, термін. Проте саме явище filter bubble може безперешкодно використовуватись фахівцями як новітня маніпулятивна технологія формування суспільної думки. І де у цьому випадку знаходитиметься інформаційна безпека особистості, гарантована державою?

Список використаної літератури:

1. Niti Bhan. Why is it important to recognize filter bubbles? [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://medium.com/social-media-writings/why-is-it-important-to-recognize-filter-bubbles-7e9afddeaf4d>
2. Sally Adee. How can Facebook and its users burst the 'filter bubble'? // The New Scientist 18 November 2016 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.newscientist.com/article/2113246-how-can-facebook-and-its-users-burst-the-filter-bubble/>
3. The triple-filter bubble: Using agent-based modelling to test a meta-theoretical framework for the emergence of filter bubbles and echo chambers [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6585863/>
4. Victor Luckerson . Here's How Facebook's News Feed Actually Works // // Time, July 9, 2015 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://time.com/collection-post/3950525/facebook-news-feed-algorithm/>

Miroslaw Natanek
Dr. Assistant Professor
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

UNIA EUROPEJSKA I RADA EUROPY WOBEC ANEKSJI KRYMU PRZEZ FEDERACJĘ ROSYJSKĄ

Szósty rok trwania konfliktu - a dokładnie rzecz ujmując regularnych działań zbrojnych we wschodniej części Ukrainy, który rozpoczął się w kwietniu 2014 roku skłania do refleksji na temat skuteczności stosowanych przez społeczność międzynarodową metod rozwiązywania sporów w Europie i skali reakcji państw europejskich na to wydarzenie. Przypomnieć należy, że wybuch tego konfliktu poprzedzony został jednostronną aneksją Krymu przez Federację Rosyjską - bezspornym aktem złamania prawa międzynarodowego (w tym zasad KBWE/OBWE) i innych zobowiązań, które zresztą państwo to samo na siebie przyjęło na przykład w tzw. Memorandum Budapesztańskim z 1994 roku (Synowitz 2014). Mechanizmy i metody prowadzenia wojny hybrydowej wykorzystującej prorosyjska ludność Ukrainy „przećwiczone” przez Rosjan na półwyspie krymskim zostały niemal

wiernie i ponownie skutecznie skopiiowane w Donbasie.

W przypadku pełzającego charakteru wojny w Donbasie ogromną rolę w jej deeskalacji – zgodnie z brzmieniem Protokołów Mińskich - wzięła na siebie Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, jednak dynamika wydarzeń związanych z przejściem kontroli, a następnie aneksją Krymu przez Rosję spowodowała spore zaskoczenie całej europejskiej i światowej społeczności międzynarodowej. Biorąc jednak nawet pod uwagę wielokrotne przykłady bezwładnego i opieszałego działania państw europejskich w tego typu sytuacjach kryzysowych to trzeba przyznać, że w tym konkretnym przypadku udało się dość szybko uzgodnić wspólne stanowisko wobec agresywnych działań Federacji Rosyjskiej.

Sama Unia Europejska nałożyła pierwsze sankcje na Rosję już w dniu 17 marca 2014 roku, czyli 24 godziny po przeprowadzeniu referendum na Krymie i faktycznie obowiązują one do dzisiaj¹. W konsekwencji, obowiązujące obecnie reperkusje UE wobec Federacji Rosyjskiej za aneksję Krymu oraz naruszenie integralności terytorialnej Ukrainy obejmują pięć obszarów:

- środki dyplomatyczne, to przede wszystkim odwołanie Szczytów UE – Rosja (w 2014 roku w Soczi i w latach kolejnych), wyłączenie Rosji ze Szczytów G-8 oraz wstrzymanie negocjacji nad przystąpieniem Rosji do Organizacji Współpracy Ekonomicznej i Rozwoju (OECD)²
- sankcje indywidualne – wprowadzone wobec 170 osób i 44 podmiotów dotyczące zamrożenia aktywów znajdujących się na terenie UE oraz wprowadzenia ograniczeń w podróży³
- restrykcje w stosunkach gospodarczych z Krymem i Sewastopolem sprowadzają się do zakazu importu towarów z Krymu i

¹ *EU adopts restrictive measures against actions threatening Ukraine's territorial integrity*, Doc. 7786/14, PRESSE 156, Brussels, 17.03.2014

² *EU condemns Russia's actions in Ukraine, calls for dialogue and remains ready for further measures*, Doc. 7196/14, PRESSE 114 PR CO 13, Brussels, 2 march 2014

³ *Zob. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine*, OJ L 078 17.3.2014, p. 16

Sewastopola do UE, zakazu świadczenia usług turystycznych na tym terenie przez firmy zarejestrowane w UE, ograniczeniach handlowo-inwestycyjnych oraz na zakazie eksportu niektórych towarów¹.

- sektorowe sankcje gospodarcze dotyczą ograniczeń dla rosyjskich firm i banków na rynki kapitałowe Europy, zakazu importu i eksportu broni oraz ograniczenia dla Rosji w dziedzinie technologii wydobywania ropy naftowej²

- restrykcje we współpracy gospodarczej polegają zaś przede wszystkim na całkowitym zawieszeniu jakichkolwiek operacji finansowych i inwestycji przez Europejski Bank Inwestycyjny oraz Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju³.

O ile jednak w przypadku UE możemy mówić o konkretnych instrumentach i możliwościach nacisku na Federację Rosyjską, o tyle bardzo rzadko zwraca się uwagę na tzw. miękką dyplomację państw europejskich. W tym kontekście niezwykle ciekawe są działania i aktywność Rady Europy, która – jako regionalna organizacja międzynarodowa - w swej aktywności akcentuje przede wszystkim uniwersalne wartości europejskie i strzeże standardów ich przestrzegania. Z oczywistych względów jednak dysponuje możliwością stosowania jedynie symbolicznych narzędzi, którymi może reagować na nierespektowanie przez państwa nie tylko prawa międzynarodowego, ale przede wszystkim łamanie podstawowych praw człowieka i zasad przyświecających członkom tej organizacji. Rada Europy niejednokrotnie w swej historii wykazywała zaangażowanie w rozwiązywanie konfliktów lokalnych w Europie, w tym również na obszarach państw, które do niej nawet nie należały⁴. Wyjątkowość tej konkretnej sytuacji polega na tym, że zmuszona była zareagować,

¹ *EU prohibits imports of goods from Crimea and Sevastopol*, Doc. 11076/14 PRESSE 346, Luxembourg, 23 June 2014

² *Adoption of agreed restrictive measures in view of Russia's role in Eastern Ukraine*, Doc. ST 12318/14 PRESSE 437, Brussels, 31 July 2014

³ *Conclusions of the special meeting of the European Council*, 16 July 2014, Doc. EUCO 147/14, CO EUR 9 CONCL 3, Brussels, 16 July 2014.

⁴ Natanek M., *Zgromadzenie parlamentarne Rady Europy wobec problemu łamania praw człowieka i kryzysu humanitarnego podczas konfliktu bałkańskiego w latach 1991- 1995*, (w:) MALCZYŃSKA-Biały M., Żarna K., *Naruszenia praw człowieka we współczesnym świecie*, s. 134-147

stygmatyzować i wpłynąć na własnego członka, jakim jest Federacja Rosyjska stosując jedynie swego rodzaju „soft power” w postaci wiedzy eksperckiej dla rządów państw członkowskich oraz wywierania nacisków na nie do podejmowania bardziej zdecydowanych kroków wobec Rosji.

Artykuł będzie więc próbą oceny reakcji państw europejskich na bezprawne zajęcie półwyspu krymskiego analizującym zarówno reakcje UE, jak i właśnie Rady Europy. Autor postara się również odnieść do perspektyw związanych ze skutecznością działań podejmowanych przez społeczność międzynarodową w nowej sytuacji geopolitycznej, której cechą charakterystyczną jest coraz niższy poziom przestrzegania prawa międzynarodowego i powrót do agresywnej polityki mocarstwowej przez Federację Rosyjską.

Wybrana bibliografia:

Adoption of agreed restrictive measures in view of Russia's role in Eastern Ukraine, Doc. ST 12318/14 PRESSE 437 , Brussels, 31 July 2014

Conclusions of the special meeting of the European Council, 16 July 2014, Doc. EUCO 147/14, CO EUR 9 CONCL 3, . Brussels, 16 July 2014.

Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine, OJ L 078 17.3.2014, p. 16

EU adopts restrictive measures against actions threatening Ukraine's territorial integrity, Doc. 7786/14, PRESSE 156, Brussels, 17.03.2014

EU condemns Russia's actions in Ukraine, calls for dialogue and remains ready for further measures, Doc. 7196/14, PRESSE 114 PR CO 13, Brussels, 2 march 2014

EU prohibits imports of goods from Crimea and Sevastopol, Doc. 11076/14 PRESSE 346, Luxembourg, 23 June 2014

Natanek M., *Zgromadzenie parlamentarne Rady Europy wobec problemu łamania praw człowieka i kryzysu humanitarnego podczas konfliktu bałkańskiego w latach 1991- 1995*, (w:) Malczyńska-Biały M., Żarna K., *Naruszenia praw człowieka we współczesnym świecie*,

Rzeszów 2018.

Synowitz R., 2014, *The Budapest Memorandum And Its Relevance To Crimea*, <https://www.rferl.org/a/ukraine-explainer-budapest-memorandum/25280502.html>, 26.11.2019

*Ірина Пущак
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Сучасна світова економіка характеризується інтенсивним процесом створення двосторонніх зон вільної торгівлі, який має як прихильників, так і критиків. Останні стверджують, що така форма інтеграції не вигідною для менш розвинених країн через низький рівень їх економічного розвитку. Прихильники зауважують, що глибина зони вільної торгівлі, а звідси і передумови для більш ефективного використання ресурсів, визначаються прийняттям політичних рішень.

Необхідність реформування національної економіки, розширення доступу до ринків інших країн дозволить не залишатись осторонь міжнародних інтеграційних процесів, на периферії світової економіки.

Останнім часом в Україні багато надій покладається на покращення економічної ситуації завдяки запровадженню Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС з 1 січня 2016 р. [1]. Але експортна діяльність в умовах функціонування ПВЗВТ з ЄС вимагає від української сторони не тільки покращення організації цієї роботи, а переведення її на якісно новий рівень. У той же час цілком ймовірно, що в процесі функціонування ПВЗВТ імпорт з ЄС витіснить з внутрішнього ринку товари українського виробництва. Однак, експерти наголошують, що за нинішнього обмінного курсу євро до гривні такі побоювання є безпідставними, оскільки цінова конкуренція на вітчизняному ринку поки більше сприяє українським товаровиробникам, ніж європейським. Щоправда, як демонструє і

вітчизняний, і міжнародний досвід, постійно покладатись на переваги виключно цінової конкуренції не варто.

ПВЗВТ включає торгівлю не лише товарами, але й послугами, передбачає доступ до ринків державних закупівель, лібералізацію режимів іноземного інвестування, а також запровадження нових правил щодо окремих аспектів конкурентної політики, у тому числі державної допомоги; застосування сучасних норм і правил захисту прав інтелектуальної власності [2, с.2].

Основна ціль ПВЗВТ полягає в тому, щоб сприяти модернізації української економіки за рахунок нарощування обсягів торгівлі з ЄС та іншими країнами світу. За умови покращення бізнес-клімату Україна може стати привабливим об'єктом для іноземних і внутрішніх інвестицій для подальшого виробництва продукції на експорт до ЄС і на міжнародні ринки [3, с.3].

За даними Державної служби статистики України у 2018 р. експорт товарів та послуг становив 57,1 млрд. дол. США, або 108,6% порівняно з 2017 р., імпорт – 62,9 млрд. дол. США, або 114,3%. Негативне сальдо становило 5,8 млрд. дол. США (у 2017 р. також було негативним – 2,5 млрд. дол. США) [4].

Експорт товарів до країн-членів ЄС у 2018 р. зріс на 15,0% (+2,6 млрд. дол. США) і становив 20,2 млрд. дол. США. Імпорт товарів збільшився на 11,5% (+2,4 млрд. дол. США) і склав 23,2 млрд. дол. США. Негативне сальдо торгівлі товарами з країнами-членами ЄС становило 3,0 млрд. дол. США, що на 241,7 млн дол. США менше відносно 2017 р. [5].

Відбувається поступове збільшення питомої ваги країн-членів ЄС у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг України, яка за підсумками 2018 р. становила 41,1%. Зокрема, в експорті товарів з України до ЄС цей показник зріс з 34% у 2015 р. до 42% у 2018 р. Однак, дуже важливою є товарна структура експорту, в якій домінують чорні метали (16,4% від загального обсягу експорту), зернові культури (15,3%), мінеральні продукти (14,3%) [4]. Таким чином більше половини обсягу товарного експорту України до ЄС становлять сировинні товари і товари з низьким рівнем доданої вартості.

Така товарна структура експорту, навіть за умови позитивної динаміки, не дасть можливості Україні вийти на вищий рівень

розвитку економіки. Потрібно створити сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу, залучення прямих іноземних інвестицій, що сприятиме розвитку промисловості, зокрема, її високотехнологічних галузей. машинобудування

В результаті реалізації ПВЗВТ має місце тенденція до зростання імпорту за всіма товарними групами, причому темпи зростання імпорту є вищими, ніж темпи зростання експорту. Така ситуація погіршує стан торговельного балансу країни. У структурі імпорту вагому частку займають продукція машинобудування, мінеральна продукція та продукція хімічної промисловості.

Якщо структура економіки залишиться без змін, то ПВЗВТ буде приносити вигоду країнам-членам ЄС, а Україна поступово перетворюватиметься у сировинний додаток і джерело дешевої робочої сили.

Отже, можна стверджувати, що ПВЗВТ між Україною та ЄС є інструментом активізації зовнішньоекономічної діяльності і зовнішньої торгівлі, зокрема. Успішність її реалізації стане можливою за умови наявності чіткої і послідовної стратегії економічного розвитку України, яка передбачатиме поступові кардинальні зміни у структурі економіки.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс].- Режим доступу:

https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Хайліер М. Торгівля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю / М. Хайліер, В. Пятницький // СТА Economic & Export Analysts LTD. – 2013. – 18с.

3. Поглиблення відносин між ЄС та Україною: що, чому і як? / Під ред. М. Емерсон, В. Мовчан // CEPS, ІЕД. – 2016. – 255с.

4. *Державна служба статистики України* [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу. <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a4421e9c-b5a0-4f99-8b8c->

cd7be64794ba&title=ZovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugami U2018-Rotsi.

*Віктор Сичов
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ 2015 РОКУ В ЄС ДЛЯ ШВЕЦІЇ

У зв'язку з кризою біженців, Швеція стала однією з держав, яка виступила з критикою Дублінської угоди 2013 р., що визначає процедуру, згідно з якою держави-члени ЄС повинні розглядати заявки на отримання притулку в країнах Європи. Відповідно до Дублінської угоди, прохач за замовчуванням повинен направити запит на надання притулку в першу державу ЄС, в яку він в'їхав з іншого регіону, щоб уникнути ситуації, в якій всі держави ЄС відмовлять прохачеві. Це дало державам можливість висилати прохача назад в першу державу, в яку він в'їхав і викликало критику з боку держав, що межують з іншими регіонами через накладення зайвої відповідальності на такі країни за розміщення мігрантів на своїй території. Швеція закликала до значних правок регламенту і, врешті-решт, заміною Дублінської угоди 2013 р. нової системою більш рівномірного розподілу мігрантів по територіях держав-членів ЄС, наполягаючи на об'єднаній роботі держав Європи.

Восени 2015 р., коли країнам-членам ЄС не вдалося досягти між собою консенсусу і впоратися з величезним напливом біженців в рамках існуючої в ЄС системи з розподілу біженців, а чинна Дублінська Угода 1990 р. продемонструвала свою неефективність, Швеція взяла на себе велику частку відповідальності, в результаті чого стала рекорсменом за кількістю прийнятих біженців на душу населення серед усіх країн-членів ЄС. Так, за даними міграційної служби Швеції (швед. Migrationsverket), в 2015 р. трохи менше 163 000 осіб подали заявки на надання притулку, що в два рази більше в порівнянні з 2014 роком. Загалом, за період з 2015 по 2016 рік

населення Швеції збільшилися за рахунок імміграції на 134 240 осіб, значну частину яких склали біженці.¹

Незважаючи на запевнення шведського уряду про те, що ситуація знаходиться під контролем, а також доповідь, представлену службою зайнятості (швед. Arbetsförmedlingen), в якій йдеться про те, що щорічно країна потребує: 64 000 іммігрантів у віці від 16-64 років, щоб компенсувати дедалі менші показники народжуваності², все частіше стали звучати голоси тих, хто сумнівався у здатності Швеції розмістити та інтегрувати таку кількість людей. Дійсно, нестача житла, додаткове фінансове навантаження, яке важким тягарем лягло на плечі шведських платників податків, частіші випадки насильства і зростання злочинності стали справжнім випробуванням, боляче вдаривши по іміджу «гуманітарної наддержави».³

У 2010–2015 рр. 20% всіх мігрантів становили прохачі притулку, 18% – громадяни з інших держав ЄС, які мають право на вільне пересування, 17% – шведи-репатріанти, 32% прибутку в рамках возз'єднання сімей, 4% – з метою отримання освіти, і тільки 9% припадало на трудових мігрантів з третіх країн, які отримали дозвіл на роботу.⁴ При цьому в останні роки число іммігрантів рекордно зростає. Кількість шведів, народжених за кордоном, становила у 2016 р. 1,784 млн. чоловік, або 17,9% населення

¹ Country Report: Sweden. (2016). The Asylum Information Database (AIDA), March 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.asylumineurope.org/reports/country/sweden>

² Rapport från Arbetsförmedlingen 2015. [Strömkälla] – Åtkomstläge : <https://arbetsformedlingen.se/download/18.3e623d4f16735f3976ea78/1542901043887/Arsredovisning-2015.pdf>

³ Carlqvist I. "Refugee Children" Invade Sweden / Carlqvist I. Gatestone Institute, 23 July 2015. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.gatestoneinstitute.org/6190/sweden-refugee-children>

⁴ Квашнин Ю., Кузнецов А., Трофимова О., Четверикова А. Миграционный кризис в ЕС:

национальные ответы на общий вызов // Мировая экономика и международные отношения. 2017. № 1. - С. 99.

країни.¹ З 2012 р число мігрантів, щорічно в'їжджають в країну, перевищує 100 тис. Чоловік. Більш того, ніколи раніше Швеція не брала настільки величезне число біженців, як в 2015 р – 163 тис. чоловік. Це майже в два рази більше рекорду, встановленого в 1992 р. у зв'язку з Балканським кризою. У 2014 р. – першій половині 2015 р. близько 4 000 – 5 000 біженців щомісяця прибували до Швеції.²

Різкий стрибок стався влітку 2015 р.: в період з червня по жовтень число біженців збільшилася приблизно в 6 разів (6 619 осіб в червні, 8 065 – в липні, 11 746 – в серпні 24 307 – у вересні, 39 196 осіб – у жовтні). Таким чином, жовтень 2015 р увійшов в шведську історію як місяць, за який було прийнято найбільшу кількість біженців. В У листопаді 2015 воно склало 36 726 осіб, в грудні, після прийняття ряду заходів, – 13 872 осіб. (У той же час число емігрантів зі Швеції з 2011 по 2015 р перевищувало щорічно 50 тис. чоловік, в 2016 р – 46 тис.).³

Масовий приплив біженців та нелегалів в 2015 р. був пов'язаний із загостренням міграційного кризи через дестабілізацію обстановки і посилення військових дій в Сирії, Афганістані, Іраку та Лівії. З 1,26 млн. офіційно поданих в 2015 р в ЄС первинних заяви на отримання політичного притулку на Швецію доводилося 12%, і вона поступилася лише Німеччині та Угорщині. За даними Євростату, в 2014–2015 рр. більше 50 тис. сирійців, 41,2 тис. афганців, 20,2 тис. іракців, 6,5 тис. ерitreйців подали прохання про

¹ Демографія Швеції. Середнє значення за десятиліття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svspsb.net/sverige/graphic.php?g=demografija>.

² Sweden's migration and asylum policy. Ministry of Justice and Migration. [Electronic resource]. — Access from: <http://www.government.se/491b3d/contentassets/26536c43ab3b41df90c064c2049b1bce/swedens-migration-and-asylum-policy>

³ Swedish immigration is not out of control – it's actually getting more restrictive. Independent. March, 2017. [Electronic resource]. – Access from : <http://www.independent.co.uk/news/world/politics/swedish-immigration-is-not-out-of-control-it-s-actually-getting-more-restrictive-a7605071.html>

надання притулку.¹

У 2015 р. було подано в цілому 58,8 тис. прохань, з яких 32,5 тис. (понад 55%) задовольнили. При цьому значне число мігрантів отримало відмову в наданні притулку, і найближчим часом Швеція планувала вислати із своєї землі 80 тис. вихідців з країн Близького Сходу і Африки.²

З 2016 р., згідно з даними Управління у справах мігрантів, дозвіл на проживання в Швеції отримали 150 тис. осіб. Найбільша частина звернулася за отриманням статусу біженця. 68 682 особи отримали притулок в Швеції. Крім того, 1 889 отримали ПДЖ за квотою. З другої категорії мігрантів (тих, хто приїхав працювати і вчитися) отримали посвідку на проживання 12 985 чоловік (робота) і 8 000 (на отримання освіти). Дозвіл на проживання через воз'єднання з родичами (під родичами розуміються чоловік, дружина, зареєстрований партнер, цивільний чоловік / дружина з дітьми молодше 18 рр.) за 2016 р отримали 39 032 чоловік. У цю кількість були також включені діти, що народилися в Швеції у тих, хто мав тимчасову посвідку на проживання.³

Також на території Швеції знаходяться ті, хто не отримав дозвіл на роботу або на проживання. Серед них і ті, хто отримав відмову про надання статусу біженця і ховається від влади або хто нелегально проник до Швеції.

Швеція та її суспільство починають відчувати на собі усі наслідки, поки ще не надто гострої, але все-таки міграційної кризи, до якої держава, насправді, була не готова. Адже, хоча проблеми, пов'язані з міграцією накопичувалися протягом багатьох років, уряд Швеції довгий час займався залученням необхідної трудової імміграції, питаннями зайнятості та безробіття серед наявних

¹ Иммиграция и эмиграция в Швеции. Swedensights. 30.09.2016. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://swedensights.ru/?p=58>.

² Asylum Decisions. Swedish Migration Agency. 2015. [Electronic resource]. – Access mode : www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Facts-and-statistics-/Statistics.html.

³ Sweden's migration and asylum policy. Ministry of Justice and Migration. [Electronic resource]. — Access from: <http://www.government.se/491b3d/contentassets/26536c43ab3b41df90c064c2049b1bce/swedens-migration-and-asylum-policy>

мігрантів, що вважалися найважливішим пріоритетом інтеграційної політики Швеції, в результаті чого втратив дорогоцінний час для зміцнення та посилення нормативно-правового регулювання міграційної політики в інших важливих сфер.¹

Сучасна міграційна криза гальмує вироблення і реалізацію нових стратегій інтеграції та адаптації мігрантів. У листопаді 2015 р. Шведське міграційне агентство заявило, що країна не в змозі запропонувати розміщення всім особам, які шукають притулок. Відтак, наприкінці 2015 р. влада Швеції була змушена тимчасово посилити прикордонний контроль з метою запобігання в'їзду в країну осіб, які не мають посвідчення особи, а в червні 2016 р. шведський парламент Ригсдаг схвалив чинний протягом трьох років закон, який наклав ряд обмежень на імміграцію в рамках програми з возз'єднання сімей.

Також важливим кроком 2016 р. було запровадження перевірок на основних шляхах сполучення зі Швецією – сухопутному через Ересуннський міст та морському через паромні переправи. У лютому 2017 р. режим прикордонного контролю продовжили на три місяці. Проте на сучасному етапі уряд Швеції прийняв рішення про скасування перевірки посвідчень осіб, які в'їжджають до Швеції з Данії. У той же час прикордонний контроль на деяких з шведських кордонів — посилений і розширений. Способи перевірки тепер включають в себе сканування транспортних засобів, додаткове відеоспостереження та автоматичні системи ідентифікації номерних знаків автомобілів. Перевірка документів пасажирів поромів з інших, окрім Данії, напрямів зберігається.²

У сучасних умовах уряд Швеції, раціоналізуючи прийом нових контингентів іноземців, все сильніше усвідомлює необхідність

¹ How Sweden became an example of how not to handle immigration. The Spectator - September, 2016 [Electronic resource]. - Access from: <https://www.spectator.co.uk/2016/09/hovv-sweden-became-an-example-of-how-not-to-handle-immigration/#>

² Швеція змінює умови прикордонного контролю. Світ.иа. - Травень, 2015 [Електронний ресурс].

- Доступно з: <http://svitua.com.ua/news/201705/3397-shveciya-zminyuyeyumovu-trykordonnogo-kontrolyu>

активних і цілеспрямованих заходів щодо інтеграції вже наявних мігрантів. Із метою часткового розвантаження системи соціальної підтримки влада країни планує розпочати програму максимально широкого залучення біженців до внутрішнього трудового ринку. Ключовим у вирішенні цього питання буде розуміння, наскільки значним та позитивним може бути внесок мігрантів в економіку країни, де спостерігається «старіння нації» і де потрібна більша кількість молодих спеціалістів. Тому, оскільки третина біженців мають вищу освіту – це лікарі, інженери, медсестри, люди, яких так потребує економіка Швеції, – зосередженість на використанні їх економічного потенціалу та пошук роботи для них і надалі залишатиметься пріоритетною умовою інтеграції нових мігрантів в суспільство Швеції.¹

Загалом, можна відзначити неоднозначне ставлення шведів до представників інших культур і етносів: з одного боку, цінності гуманізму і толерантності не дають змоги цілком відмовитися від прийому біженців і мігрантів і надання їм допомоги, з іншого боку, місцеве населення стурбоване тим, як величезний приплив людей іншої етнокультурної середовища вплине на їхнє соціально-економічне, політичне і культурне середовища, що виражається в підтримці ними правих партій, для яких проблема імміграції – основне джерело електоральної привабливості.

Література:

1. Демографія Швеции. Среднее значение за десятилетие [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://svspb.net/sverige/graphic.php?g=demografija>.

2. Иммиграция и эмиграция в Швеции. Swedensights. 30.09.2016. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://swedensights.ru/?p=58>.

3. Квашнин Ю., Кузнецов А., Трофимова О., Четверикова А. Миграционный кризис в ЕС: национальные ответы на общий вызов

¹ Як Швеція намагається асимілювати нових мігрантів. ВВС Україна. 21.11.2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/09/150921_migrants_sweden_a

// *Мировая экономика и международные отношения.* 2017. № 1. - С. 99.

4. Asylum Decisions. Swedish Migration Agency. 2015. [Electronic resource]. – Access mode: www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Facts-and-statistics-/Statistics.html.

5. Carlqvist I. "Refugee Children" Invade Sweden / Carlqvist I. Gatestone Institute, 23 July 2015. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.gatestoneinstitute.org/6190/sweden-refugee-children>

6. Country Report: Sweden. (2016). The Asylum Information Database (AIDA), March 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.asylumineurope.org/reports/country/sweden>

7. How Sweden became an example of how not to handle immigration. The Spectator - September, 2016 [Electronic resource]. - Access from: <https://www.spectator.co.uk/2016/09/hovv-sweden-became-an-example-of-how-not-to-handle-immigration/#>

8. Swedish immigration is not out of control – it’s actually getting more restrictive. Independent. March, 2017. [Electronic resource]. – Access from : <http://www.independent.co.uk/news/world/politics/swedish-immigration-is-not-out-of-control-it-s-actually-getting-more-restrictive-a7605071.html>

9. Sweden’s migration and asylum policy. Ministry of Justice and Migration. [Electronic resource]. — Access from: <http://www.government.se/491b3d/contentassets/26536c43ab3b41df90c064c2049b1bce/swedens-migration-and-asylum-policy>

10. Rapport från Arbetsförmedlingen 2015. [Strömkälla] – Åtkomstläge: <https://arbetsformedlingen.se/download/18.3e623d4f16735f3976ea78/1542901043887/Arsredovisning-2015.pdf>

Надія Скляр
канд. екон. наук.
Національний інститут
стратегічних досліджень,
м. Київ

СТАН ВІЙСЬКОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

У період продовження військових дій на сході України, військово-економічний сектор, до складу якого входить не тільки підприємства оборонні галузі промисловості, система їх матеріально - технічного забезпечення, трудові і фінансові ресурси, що направляються на військові потреби, а також система економічних відносин всередині військової організації держави і відносини цієї організації з цивільними секторами економіки та міжнародне співробітництво, перебуває у складних умовах. Суттєве руйнування промисловості в Східних областях – опори реального сектору країни протягом багатьох десятиліть, і пов'язані з цим негативні процеси в ВПК, порушення логістики торгівельних потоків в зовнішній торгівлі товарами військового призначення та подвійного використання, швидка переорієнтація напрямків ринків, зростання тіньового сектору економіки, торгівельні, інформаційні та кібервійни, суттєвий відтік наукового потенціалу з країни, істотно загальмували економічний та геополітичний розвиток країни.

Військово-промисловий комплекс України відноситься до найбільш розвинених галузей державного сектора економіки. До складу спадщини країни на початку 1990-х рр. входила третина радянської оборонної промисловості у вигляді 1840 підприємств і наукових центрів, в яких працювало 2,7 мільйона осіб. Деякі об'єкти мали унікальні можливості, такі як суднобудування і виробництво ракет, літакобудування (Ан-70) та БТР конструкторського бюро Морозова. Проте, це був не цілісний сектор національної оборони як такої, а фрагментарний набір того, що колись було гігантським радянським військово-промисловим комплексом, який повинен був бути перетворений в сектор національної оборони України.

До військово-економічного сектору входить близько 85

наукових організацій, що спеціалізуються на розробці озброєння і військової техніки різного призначення. Повітряно-космічний комплекс складався з 18 конструкторських бюро і 64 підприємств. Для проектування і будівництва кораблів і озброєнь для ВМФ України було зібрано 15 науково-дослідних інститутів, 40 конструкторських бюро і 67 заводів. Цей комплекс покликаний проектувати важкі крейсери, будувати ракетні крейсери, великі і середні крейсери та кораблі. Сектор ракетобудування включав 6 конструкторських бюро та 28 підприємств виробників обладнання, ракет снарядів та інші боєприпасів. Бронетанкова техніка розроблена і виготовлена на 3 конструкторських бюро і 27 заводах.

Сучасний військовий конфлікт обумовив необхідність початку досліджень, розробки, оновлення та виробництва стрілецької зброї низкою науково-промислових корпорацій.

Науково-виробничий потенціал України дозволяє створювати і виробляти сучасні технічні засоби військових комунікацій і автоматизовані системи управління на 2 науково-дослідних інститутах і 13 заводах. За статистикою 2 науково-дослідних інститути і 53 заводу працюють на виробництво акумуляторних батарей; 3 науково-дослідних інститути та 6 заводів виробляють розвідувальне і радіоелектронне обладнання; 4 конструкторських бюро і 27 заводів виробляють інженерне обладнання і техніку[1].

У зоні військових дії, що розгорнулися на Донбасі з 2014 р., опинилися вуглевидобувна промисловість з шахтами і збагачувальними підприємствами, а також безліч унікальних промислових підприємств, продукція яких має стратегічне значення та які за даними експертів в Луганську, Донецьку, Краснодоні та Сніжному стали здобиччю незаконних збройних формувань. До переліку заводів, де було демонтовано обладнання, відносяться ПАТ «Завод Точмаш» (Донецьк), ПАТ «Топаз» (Донецьк), ПрАТ «Луганський картриджний завод» (Луганськ), Луганський завод електронного машинобудування «Машзавод-100» [2].

Сучасний військовий конфлікт обумовив зростання витрат на оборону, високий попит на оборонне обладнання і потужний місцевий виробничий потенціал в деяких сегментах оборонної промисловості. Країна проводить реформування військово-промислової структури, створюючи кластери в рамках державної

компанії «Укроборонпром». Диверсифікація поставок обладнання в Україну шляхом закупівлі техніки і комплектуючих в США і інших західних країнах дозволить знизити свою залежність від російських компонентів військової техніки. Позитивним кроком для усунення застарілої монополії державних спеціальних експортерів і сприяння розвитку державного приватного партнерства, є прийняття законодавства у 2019р. про надання повноважень на імпорту і експорт оборонної продукції підприємствам різних форм власності. Особливо це актуально на фоні зростаючого інтересу до України як постачальника нової техніки після вимушеної переорієнтації виробництва на випуск модернізованих видів озброєнь та відмову від практики експорту українськими постачальниками застарілих радянських технологій.

Література

1. Ukraine Defense Industry.

:<https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/industry.htm>

2. Скляр Н.М. Вплив військових конфліктів на складові соціально-економічної безпеки підприємництва в Україні / Соціально-економічна безпека підприємництва: сучасний теоретичний дискурс: монографія під заг. ред. д.е.н., проф. О.Б. Чернеги. Львів: Магнолія 2006, 2019. 246 с.

Іван Сулятицький
канд. психолог. наук, доцент,
ЛНУ імені Івана Франка
Лілія Костюк
Головне Управління
Національної поліції у м. Києві

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІОПСИХОЛОГІЧНИХ РЕСУРСІВ У ПОЛЩЕЙСЬКІЙ ДИПЛОМАТІЇ

Питання реформування операцій з підтримання миру під егідою ООН, адекватне розуміння тематики миротворчості громадськістю, участь України у таких операціях і зміна нею політики щодо миротворчості, реальне розгортання місії на Донбасі залишають простір для дискусій і вказують на виклики етнопсихологічного, а в

більш функціональному значенні скажемо –соціопсихологічного характеру, теоретичне та практичне використання яких формує не тільки публічні дискурси в обговоренні геопростору конфлікту, а часто стають визначальними у дипломатичному запобіганні поширення локальних (регіональних) конфліктів на більш широкі міждержавні чи навіть глобально-планетарні рівні.

Від часу проведення перших операцій з підтримання миру змінилися уявлення про суверенітет держав, кількісний склад місій та їхніх учасників (додалися поліцейський та цивільний компоненти), роль регіональних організацій відносно ООН. Обговорюється внесок, який можуть робити приватні військові компанії. Більше уваги стало приділятися пост-конфліктному врегулюванню. На порядку денному з'явилося питання порушення прав людини миротворцями. Неодноразово ішлося про реформування проведення операцій з підтримання миру. Те, яким же чином відбуватиметься реформування, сьогодні значиме і для України, адже визначатиме і можливе розгортання місії на Донбасі.

Соціопсихологічним називають те типово психічне, яке з покоління в покоління залишається властивим тому чи іншому соціуму, попри його цивілізаційну динаміку. Для прикладу, в українській психічній іпостасі як типові переваги завжди виділялись такі якості як дбайливість, акуратність, ідеал доброчесності і консолідатизму. Вони нагороджували і до сьогоднішніх часів вірою і правдою служать українству у міжнародних взаєминах, підсилюють і формують довірчі відносини ділового та загалом впливового істеблїшменту світу до українців.

Попри те, паралельно з названими в нашій соціопсихологічній типології (соціетальній психіці) залишались перманентно незмінними такі ознаки як егоцентризм, індивідуалізм, осібність (ізоляція). Не секрет, що егоцентрична постава, що дає перевагу всьому особистому над усім загальним була в українській історії майже повсякчасно й генетично першою причиною частих національних катастроф, від першого розпаду української державності (XII–XIII ст.). Першорядну роль в процесі періодичних історичних розладів відігравав саме примітивний егоцентризм..., хто зайнятий лише справами й проблемами свого егоїстичного “я”,

обшир надіндивідуального, об'єктивних цінностей, мотивів персонального суспільного вкладу для нього не існує» [2, с.16].

Такі скриті психологічні конструкти потрібно осмислено корегувати і у правоохоронних функцій як нашими представниками у міжнародних місіях, так і в тому тяжкому теперішньому гібридному військовому конфлікті на Сході України і використовувати конструктивний досвід міжнародної практики, приміром досвід щорічної місії блакитних шоломів ООН (International Day of UN Peacekeepers), які більше півстоліття проводять різноманітні операції з 1) попередження конфлікту 2) творення миру 3) утримування миру 4) примусу до (відновлення) миру та 5) розбудови миру. Хоч і подібні за формулюванням, ці операції відмінні за функціями та використовуваним інструментарієм, потребують різних передумов. Спільна вимога для проведення будь-якої з них — домовленість між сторонами конфлікту. Специфіка кожної операції визначається затвердженням на рівні ООН мандатом. Конкретні сили, людські та технічні, направляють держави, щодо яких треба пам'ятати дві речі. По-перше, держави переслідують свої інтереси у такій діяльності: прагнуть забезпечити плацдарм для подальшого поширення впливу, хочуть заробити, забезпечити професіоналізацію власних військових, не допустити поширення конфлікту на інші території, здобути союзників та послабити ворогів тощо. По-друге, держави, а особливо з відносно високим рівнем цивільного контролю над військовими структурами, не готові жертвувати життям власних солдат. Відтак, наявність політичної волі сторін конфлікту та готовність держав-учасниць операцій надати свої ресурси є визначальними при плануванні та проведенні операцій [3]. Має підстави критика, що особи, безпосередньо відповідальні за попереднє планування місії та аналіз загальної обстановки в регіоні, упевнені у наявності універсального шляху до миру. Практика ж демонструє зворотнє. Віра в те, що конфлікт можна вирішити, посадивши за стіл переговорів супротивників та змусивши їх підписати мирні угоди, які насправді не відповідали амбіціям жодної зі сторін, стала причиною трагедії в багатьох регіонах планети (Судан, Ангола, Балкани та ін...) .Вирішення проблеми шаблонного мислення полягає у виробленні окремого підходу не до конкретної країни, а до самих локальних

протиріч у цій країні. Відтак, слід більше залучати місцеве населення, а не вести перемовини виключно з національними елітами.

Україна підтримує реформування проведення операцій з підтримання миру та є активною учасницею військової і поліцейської складової операцій від отримання незалежності. Та питання в тому - чи є Україна у тренді змін щодо проведення миротворчих операцій?...тобто, чи українські блакитні каски здатні зробити вклад у мир вдома? Який досвід слід запозичувати і які глобальні тенденції варто брати до уваги? [3].

З іншого боку. Існує ще одна писана чи неписана традиція дипломатії, яка створює часто навіть колізії для місцевої поліції. Мова про те, що часто посольство іншої держави часто, по суті, існує поза юрисдикцією місцевих властей. Їх співробітники мають дипломатичний імунітет. Вони не можуть бути арештовані та не можуть постати перед судом країни перебування навіть як свідки. На територію посольства без дозволу посла не мають права ступити ні поліцейський, ні судовий пристав, ні пожежний інспектор, а дипломатична пошта не підлягає митному контролю. Недивно, що імена цих повановажних представників частенько фігурують у кримінальній хроніці [1].

Дипломатичних працівників часто губить не тільки безкарність, а й відчуття власної значущості та переваги над простими смертними. І в дипломатично представницькому ракурсі і в правоохоронно-рольовому діянні нам потрібно розуміти соціопсихологію українства, щоб нас поважали і цінували в світі[1].

Таким чином, напрацювання технологій досягнення узгодженості, чи реального компромісу між суспільними кастами, регіональними, ієрархічно-владними і соціально розрізненими ворожнечістю і налаштованістю на воєнізоване доказування своїх егопереваг кожним конкретним суспільним прошарком – це необхідне сучасне вирішення багатопланових необхідних для самозбереженості та безпеки України сукупних (соціопсихологічних) проблем: від ситуативно-поведінкових до глобально-планетарних рішень з проблем зміцнення духовного ядра у збереженні державності в сучасних непростих умовах [4, 241].

Список використаних джерел

1. Дипломатичних працівників губить не тільки безкарність, а й відчуття переваги над простими смертними./ Закон і бізнес. Територія недоторканості.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/1419-teritoriya_nedotorkannosti.html.

2. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури // Українська культура, 1999.

3. Мир через силу: у світі та вдома [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://da.mfa.gov.ua/dyplab/myr-cherez-sylu-u-sviti-ta-vdoma>.

4. Сулятицький І.В. Соціопсихологічні алгоритми досягнення компромісу у воєнізованому суспільстві // Сучасні орієнтири психологічної науки в умовах трансформації суспільства: досвід та інновації. Збірник тез доповідей науково-практичної конференції. Тернопіль, 25-26 жовтня 2019. – С.37-40.

*Олександр Феденко
канд. політ. наук, доцент,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

НЕЗАКОННІ ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ ЯК ФАКТОР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Більше ніж п'ять років уся світова спільнота спостерігає за подіями, що відбуваються в Україні. Усім світом визнано, що проти України здійснюється агресія шляхом розв'язання війни принципово нового типу. Достатньо ознайомитись із статтями 158, 166, 169 Щорічного звіту щодо дій з попереднього розслідування прокурора Міжнародного кримінального суду Фату Бенсуда від 14 листопада 2016 року.

Тобто противник здійснює свою агресію не тільки у військовому відношенні, а й у інших сферах: інформаційній, економічній, фінансово-торгівельній, енергетичній тощо. У воєнно-політичному контексті поняття «гібридна війна» може об'єднувати широкий діапазон дій, які здійснює противник з використанням

військових і іррегулярних формувань з одночасним залученням цивільних компонентів.

Гібридна війна визначається також як основний метод дій в асиметричній війні, що ведеться на трьох вибіркових складових поля бою: серед населення конфліктної зони, населення в тилу, міжнародного співтовариства. Вона включає реалізацію комплексу гібридних загроз різного типу: традиційні, нестандартні, масштабний тероризм, а також підривні дії, в ході яких використовуються різні, нерідко інноваційні технології для протистояння військовій силі. Це можуть бути, наприклад, масовані кібератаки, дії в енергетичній сфері та інші заходи.

Досвід війн в Афганістані, обох Чеченських кампаніях та бойових дій на південному сході України свідчить про те, що основною діючою силою є незаконні збройні формування (НЗФ). Це, створене для силового захисту інтересів визначеного фінансово-економічного або політичного (релігійного) угруповання, велике воєнізоване формування, управління яким здійснює авторитетний політичний (релігійний) чи військовий лідер.

Незаконні збройні формування створюються, як свідчить досвід, за територіальним принципом, не мають твердого єдиного керівництва і діють в основному розрізнено. В них об'єднуються жителі одного населеного пункту (наприклад, т.зв. «загони самооборони», батальйон «Призрак» в Алчевську, батальйон «Рим» в Свердловську), одного адміністративного району. Їх діяльність може і не обмежуватися цими територіями. Зведення окремих збройних формувань у великі загони можливо у разі оборони великих населених пунктів, певної роботи лідерів різних рухів щодо об'єднання зусиль проти загального «ворога», а також за закликотом релігійних лідерів або сил, які проголошують себе «законним» урядом.

Відповідно до аналізу вітчизняних і західних джерел інформації, які вивчають теоретичні основи діяльності НЗФ, спочатку на певній території створюються розрізнені загони бойовиків чисельністю до 60-100 чоловік, озброєні переважно стрілецькою зброєю (гвинтівками, пістолетами і автоматами). Організаційна різноманітність загонів доповнюється різноманітністю і в їх

озброєнні. Але разом з легкою стрілецькою зброєю вони мають і цілком сучасні ПЗРК, РПГ, безвідкатні гармати, міномети.

Спеціально призначені бойовики займаються питаннями забезпечення загону боєприпасами, продовольством і іншими складовими. Створюються і служби безпеки, контррозвідки (наприклад, «МГБ», «Генпрокуратура», «МВС»). З розвитком конфлікту і неприйняттям активних заходів з роззброєння загонів, вони зводяться в більш великі формування, відбувається централізація управління, створюються базові райони, учбові центри і склади. Накопичується зброя, зокрема важка техніка і озброєння. Ці формування діляться на роти, взводи і відділення (структури, їм рівні).

Створення НЗФ може відбуватися і іншим шляхом, що характерно регіонам з сильними сепаратистськими рухами, де слабе керівництво центру, або на територіях, що знаходяться під тривалою окупацією. В даному випадку формування різного роду силових структур відбувається легітимним (з погляду керівництва сепаратистів або окупантів) шляхом. Створюються «армії» (наприклад, оперативне командування «Донецьк», «народна міліція ЛНР») або збройні сили («армійські корпуси»), «МВС», органи «держбезпеки», «МГБ»), інші напівзаконні структури («ГРУ ДНР», загін особливого призначення «Легіон» тощо), які фактично відносяться до класичних НЗФ. В цьому випадку вони мають структуру і склад за типом військових: бригади або полки, батальйони, роти або сотні, взводи, відділення. Коли є можливість, в структурі імпровізованих «армій» можуть бути представлені деякі види військ (авіація, ППО, артилерія та інші) з властивими їм озброєнням і технікою. Важка бойова техніка і колективна зброя обмежують маневрені можливості загонів, прив'язують їх до баз постачання і ремонту.

Основними джерелами постачання озброєння НЗФ є: «военторг» - постачання з боку посібників бойовиків або іноземної держави, яка фінансує діяльність сепаратистів (у випадку з Україною з боку РФ); захоплення його у сил правопорядку, армійських формувань; вилучення у різного роду охоронних структур і населення. Бойовики прагнуть озброїтися тими ж системами зброї, які знаходяться в структурах, які їм протистоять.

Комплектуються загони добре підготовленим особовим складом різних вікових категорій (20 - 50 років) за принципом добровільності, а також за рахунок мобілізації чоловічого населення. Примусово мобілізовані бойовики значно поступаються добровольцям в підготовці, в бойових якостях, в психологічній готовності до бойових дій з силами правопорядку. У НЗФ існує також питома вага колишніх злочинців - звільнених з колоній, СІЗО і в'язниць. Знаходять собі притулок в бандформуваннях і злочинці, що знаходяться в розшуку. Тому не випадково діяльність НЗФ успішно поєднується з грабежами, розбоєм, мародерством і насильством. При оцінці складу і чисельності НЗФ важливо враховувати ту обставину, що вони мають і т.зв. «резерви» - співчуваючі ним групи населення, які мають постійне місце проживання, формально ведуть законслухняний спосіб життя, але майже завжди мають укриття і зброю в схованках. Фактичний резерв складають і колишні учасники незаконних формувань, які в ході заходів щодо роззброєння добровільно відмовилися від участі в них, склали зброю і легалізувалися. Періодично ці дві категорії населення вливаються в загони бойовиків, що діють, для участі в масштабних акціях, ведуть розвідку, залучаються для дезінформації сил правопорядку. Події на Донбасі показали, що в рядах НЗФ можуть знаходитися найманці, а також добровольці з інших регіонів і з-за кордону. Найманці - найбільш підготовлені і боєздатні бойовики, які використовуються при виконанні найскладніших завдань, що вимагають високої бойової кваліфікації, а також як радники командирів бандгруп і інструкторів навчальних центрів. Зокрема, на Донбасі вербуванням найманців займалися структури «Доброволец.орг», терористичне угруповання «Інтербригади» (пов'язані з діяльністю екстремістської партії «Інша Росія»), установи, афілійовані з ФСБ і ГРУ. Найманці можуть об'єднуватися в окремі загони (або складати їх кістяк), які орієнтовані на конкретні бойові завдання зі здійснення терактів і диверсій (батальйони «Квачі», «Суть часу» і ін.). Не дивлячись на те, що основний контингент НЗФ пройшов службу в армії і має військову підготовку, на стадії централізації керівництва організуються навчальні центри (школи). В першу чергу це обумовлено тим, що для умов партизанської війни, здійснення

терористичних актів, потрібні в значній мірі особливі знання, уміння і навички.

Приділяється увага і навчанню пропагандистської роботи з населенням. Навчальні центри (школи) дають бойовикам достатньо високу підготовку. Роботу даних центрів координують представники ЗС РФ і співробітники російських спецслужб, що діють. На території РФ і т.зв. «ЛНР/ДНР» створені і функціонують 57 розвідувальних таборів, центрів і інших закладів. Підрозділи військової розвідки створені в кожному військовому формуванні бойовиків. Кожен з центрів в середньому раз на два місяці здійснює випуск бойовиків, які вливаються в диверсійно-розвідувальні групи, що діють або новоутворені, активізуючи таким чином їх діяльність.

Аналіз ходу збройної боротьби під час проведення АТО/ООС ЗС України свідчить про те, що головний чинник, який визначає тактику дій НЗФ - всебічний облік історичного досвіду партизанської війни. Тактика дій бандформувань «ЛДНР» ґрунтується на використанні досвіду басмацького руху, карабаського, абхазького і чеченського сепаратизму, чий досвід діяльності реалізовували на практиці російські інструктори на Донбасі.

Так наприклад, на початковому етапі в Україні «кумулятивний ефект» від комплексу заходів «гібридної війни» забезпечувався реалізацією системи комплексних і взаємозалежних підготовчих та виконавчих заходів, пов'язаних з координацією діяльності значної кількості учасників, які діють на території країни-мішені та за її межами. У рамках таких заходів стороною-агресором реалізувалися наступні кроки: пошук джерел стійкого фінансування протестного руху, озброєних формувань як з боку зовнішніх зацікавлених сил, так і з використанням внутрішніх можливостей; виявлення протестних політичних об'єднань і суспільних груп, здатних брати участь у спланованих акціях ненасильницького, а потім і силового характеру, аж до громадянської війни; визначення практичних гасел, максимально наближених до реальних вимог протестних суспільних груп, дії яких можуть використовуватися для делегітимізації і зламу існуючої влади; підготовка лідерів, здатних очолити політичний протест; підготовка в спеціалізованих таборах польових командирів і бойовиків для силових акцій, організація мобілізаційних пунктів за кордоном і маршрутів перекидань

найманців; забезпечення підтримки опозиції і здійснення її експансії в регіони.

Вже стає зрозумілим, що в процесі організації, планування та проведенні спеціальними службами РФ військової, а точніше спеціальної, операції було здійснено низку відповідних підготовчих заходів перед початком її активного етапу. Проводилося це шляхом використання підготовлених осіб, передусім громадян України, переміщення їх на територію, де планувалось організувати та проводити операцію з дестабілізації обстановки. Результатом цього комплексу підготовчих заходів став, фактично: тотальний контроль з боку сепаратистів над системою інфраструктури на певній території, над органами державної влади та представниками місцевих силових структур (СБУ, МВС тощо); створення режиму «сприяння» в районі Державного кордону; у Криму і на сході України Москвою було продемонстроване швидко, а отже заздалегідь підготовлене створення «груп тиску», «агентів впливу», які склалися з «елементів місцевого населення і керівництва», але тих, які керувались та підтримувались ззовні, і ця тактика була використана ніби для захисту етнічних меншин.

При поверненні тимчасово окупованої території Донбасу під юрисдикцію України слід чекати подальшої боротьби силових структур з підпільною терористичною діяльністю НЗФ сепаратистів. Даний процес може зайняти від 1 до 3 років, залежно від ступеня впливу російських спецслужб на надання організаційно-матеріальної допомоги бойовикам, і потенціалу українських правоохоронних органів своєчасно реагувати на зростання терористичних загроз.

Таким чином, НЗФ являють собою досить реальну і вагому силу, яка здатна здійснити потужний вплив на виконання завдань військами держави. Тактика дій НЗФ відрізняється різноманіттям засобів, форм і методів боротьби, що застосовуються відповідно до завдань, обстановки, умов забезпеченості і постачання, ступеня підготовки формувань.

*Олександра Федунь
канд. геогр. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЕКОЦИДУ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

На сучасному етапі в світі триває понад 200 конфліктів із застосуванням сили між державами, етнічними, релігійними і політичними угрупованнями. З них 16 названі війнами в доповіді вчених Гейдельберзького інституту дослідження міжнародних конфліктів (Німеччина), 24 – «обмеженими війнами». Упродовж багатьох років найконфліктогеннішими регіонами залишаються Близький Схід, Північна та Центральна Африка, в Європі від 2014 р. триває війна на Сході України, яку німецькі дослідники в 2019 р. розглядають як «обмежену війну» (Conflict Barometer 2019) [1].

Характерною ознакою війни чи збройного конфлікту в країнах і регіонах є побічні екологічні наслідки. Ступінь негативного впливу на компоненти навколишнього природного середовища (НПС) значною мірою залежить від тривалості та інтенсивності силового протистояння, видів озброєнь і викидів забруднюючих хімічних речовин, природно-географічних умов території, на якій відбувається зіткнення, тактики ведення бойових дій конфліктуючими сторонами, навмисного виснаження природно-ресурсного потенціалу для досягнення стратегічних цілей та ін. Все це загалом становить значну загрозу для життя і здоров'я населення в районах, що постраждали від проведення бойових дій, як під час збройних конфліктів, так і в постконфліктний період.

Погіршення екологічної ситуації, деградація компонентів НПС упродовж тривалого періоду під час та після війни чи збройного конфлікту призвели до екоциду в багатьох державах, зокрема Афганістані, В'єтнамі, Демократичній Республіці Конго, Іраку, Камбоджі, Сербії (Косово), Кувейті, Ліберії, Лівані, Південному Судані, Сирії, Сомалі, Центральноафриканській Республіці та ін.

Термін «екоцид» відомий з 1970-х років, тоді його використовували для опису екологічних наслідків використання дефоліантів під час війни у В'єтнамі. Відтоді концепція екоциду

значною мірою еволюціонувала в суспільно-політичному дискурсі. Сьогодні дедалі частіше вченими, екологами, юристами та громадськими активістами вживається цей термін у контексті прогнозування наслідків кліматичних змін.

У міжнародному кримінальному праві відоме поняття «воєнний екоцид». Ми розглядаємо його як пряме або непряме антропогенне порушення екосистем у результаті проведення воєнних дій, ворожого використання природних ресурсів як засобу ведення війни, непередбачувані та неконтрольовані наслідки яких упродовж тривалого часу завдають значної і непоправної шкоди НПС, загрожують настанням екологічної катастрофи. Цей різновид злочину проти навколишнього середовища становить загрозу для міжнародної безпеки, тому заслуговує на особливу увагу в сучасних умовах зростання усвідомлення на глобальному рівні політико-управлінськими елітами взаємозалежності проблем війни і миру, екологічної безпеки та сталого розвитку.

На міжнародному рівні запобігання екоциду передбачає різні форми співробітництва держав, міжурядових і громадських організацій для недопущення виснаження природних ресурсів та умисного забруднення природного довкілля як середовища існування людини, подолання екологічних наслідків після завершення збройних конфліктів і ін. Координуючу роль у цьому співробітництві відіграє ООН. Уперше на цю проблему звернули увагу в 1970- роках. У грудні 1976 р. Генасамблея ООН ухвалила Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, прийнято Додатковий протокол I 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р, у Декларації Ріо-1992 зазначено, що війна має руйнівний вплив на процес сталого розвитку (принцип 24) та ін. Щороку від 2001 р. під егідою ООН 6 листопада відзначають Міжнародний день запобігання експлуатації навколишнього середовища під час війни і збройних конфліктів. У резолюціях Асамблеї ООН з питань навколишнього середовища наголошується на необхідності використання нових ефективних механізмів для посилення захисту НПС під час збройних конфліктів, що є однією із глобальних цілей сталого розвитку до 2030 р.

Проте, незважаючи на існування багатьох міжнародно-правових документів, норми яких спрямовані на запобігання деградації природного середовища під час збройних конфліктів, у жодному з них немає визнання воєнного екоциду кримінальним злочином. Тому екологи, політики та громадські активісти закликають визнати екоцид міжнародним злочином нарівні з військовими злочинами та геноцидом, що переслідуються Міжнародним кримінальним судом, у Римському статуті якого у ст. 8.2.b (iv) йдеться про важливість захисту НПС під час війни та збройних конфліктів [2].

Іншою актуальною проблемою залишається те, що багато держав, з-поміж яких ті, які часто виступають у ролі агресора, не беруть участі в розробці міжнародно-правових документів щодо запобігання негативного впливу війни і збройного конфлікту на НПС, та відповідно не підписують їх. Проте десятки держав, зокрема й Україна (Кримінальний кодекс України, Розділ XX, ст. 441), на законодавчому рівні визнають екоцид злочином та встановлюють кримінальну відповідальність за його вчинення, а також підтримують міжнародні зусилля в розв'язанні цієї проблеми.

Отже, головним завданням світової спільноти з метою запобігання екоциду внаслідок збройних конфліктів є розробка та запровадження нових дієвих механізмів для посилення захисту НПС, застосування ефективної системи моніторингу, збору, обробки і поширення достовірної інформації про екологічні наслідки бойових дій, а також політична консолідація та взаємодія держав задля гарантування міжнародної безпеки та досягнення глобальних цілей сталого розвитку до 2030.

Список використаних джерел:

Conflict Barometer 2019 [Electronic recourse]. – Available in: <https://hiik.de/conflict-barometer/current-version/?lang=en>.

University of London Report: Ecocide is the Missing Fifth Crime Against Peace. [Electronic recourse]. – Available in: <https://web.archive.org/web/20140501180457/http://www.sas.ac.uk/sites/default/files/files/hrc/Events%20Documents/Ecocide%20is%20the%20missing%205th%20Crime%20Against%20Peace.pdf>

*Ольга Шаран
аспірантка кафедри країнознавства і
міжнародного туризму
факультету міжнародних відносин
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ЯК ОСНОВНОГО ЕЛЕМЕНТА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Інформаційна війна є невід'ємною складовою гібридної війни, яку Російська Федерація веде проти України. Поняття «гібридна війна» у науковий обіг ввів американський дослідник Ф. Хоффман і його він трактує як «сучасний тип конфлікту, який передбачає поєднання різних способів та типів ведення війни» [1]. На думку вітчизняного науковця Є. Магди, гібридна війна є «прагненням однієї держави нав'язати іншій (іншим) свою політичну волю шляхом комплексу заходів політичного, економічного, інформаційного характеру і без оголошення війни відповідно до норм міжнародного права» [2, с. 4]. Загалом гібридні війни поєднують у собі класичні методи ведення війни з використанням регулярних військових сил та спеціальних підрозділів і неklasичні методи з використанням нерегулярних сил та різноманітного типу збройних формувань. Здійснення економічного та дипломатичного тиску, підтримка опозиції та протестів, організація терористичних атак, пропагандистська діяльність, кібершпигунство і т. п. зараховують до неklasичних методів ведення війни у сучасному світі.

Інформаційна війна як форма протистояння в інформаційному просторі має на меті здійснення військово-силових дій за допомогою сучасних електронних засобів, а також дестабілізацію ситуації всередині держави, маніпулювання громадською думкою та дезінформування місцевого населення. Інформаційна війна Російської Федерації спрямована й на створення негативного іміджу України у світі.

Зауважимо, що з моменту проголошення незалежності України

24 серпня 1991 р. Росія почала втручатися у зовнішню політику нашої держави, її інформаційний простір та в ряд інших сфер суспільного життя. Зокрема, були знайдені докази втручання Російської Федерації у проведення парламентських (2006 р., 2012 р.) та президентських виборів (1994 р., 2004 р., 2010 р.) в Україні, пропагандистської діяльності, поширення неправдивої інформації про українську владу серед населення, звинувачення українців у нацизмі, шовінізмі, геноциді тощо. Чинячи так, росіяни мали на меті зберегти Україну у сфері свого впливу та прагнули відвернути від нас західних партнерів. Оскільки Росія позиціонує себе як наддержава та гідний супротивник США, держава-агресор продовжує диктувати свої умови на пострадянському просторі. Сьогодні не має жодних сумнівів щодо того, що план розв'язання війни проти України був заздалегідь спланованим та скоординованим.

Припинення збройного конфлікту, який розпочався ще у 2014 р., можливе лише за умови підтримки України світовою спільнотою, взаємоузгодженості дій союзників та їхньої безкомпромісності. Злочинці мають бути притягненими до кримінальної відповідальності за порушення норм міжнародного права, окупацію території суверенної України, численні людські жертви, завдану матеріальну шкоду нашій державі та ряд інших правопорушень. Однак, Україна також повинна самостійно докладати достатньо зусиль, щоб давати відсіч ворогу щодня. Забезпечення інформаційної безпеки України має однаково вагу із захистом державної території. Насамперед, Міністерству інформаційної політики України варто приділити увагу моніторингу та боротьбі з російською пропагандою, захисту свободи слова та створенню системи державних стратегічних комунікацій. Адже саме завдяки російській пропаганді та іншим методам ведення інформаційної війни державі-агресору вдалося завадити підписанню Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у листопаді 2013 р., дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію у нашій державі, швидко реалізувати план захоплення АР Крим та створити маріонеткові псевдодержави – Донецьку Народну Республіку та Луганську Народну Республіку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Hoffman F. Hybrid vs Compound War [Електронний ресурс] / Frank G. Hoffman // Small Wars Journal. – 2009. – October. – Режим доступу: <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/189-hoffman.pdf>.
2. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. – Х.: Віват, 2015. – 304 с.

*Оксана Броневицька
канд. юрид. наук, доцент
Львівський державний університет
внутрішніх справ, м. Львів*

ПСИХІЧНИЙ РОЗЛАД ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВПЛИВАЄ НА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у лютому 2014 р. з анексії Автономної Республіки Крим та продовжилася у квітні 2014 р. організацією та підтримкою незаконних збройних груп, що проголосили так звані «народні республіки» у Донецькій та Луганській областях, серед багатьох інших проблем поставила перед українською правовою системою складні завдання та запитання. Ключова роль у відповіді на них, поза сумнівом, належить вітчизняним суддям. Саме від готовності суддів до правильного розуміння застосовності положень міжнародного гуманітарного права до збройного конфлікту в Україні, тлумачення відповідних норм міжнародного права та національного законодавства та їхнього безпосереднього застосування залежить виконання Українською державою обов'язків, що вона має як перед своїми громадянами, так і перед міжнародним співтовариством в цілому [1].

Однак слід враховувати також і те, що Україна прийняла на себе зобов'язання визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) в порядку *ad hoc* [2], а отже є надія на те, що вище політичне керівництво держави-агресора буде притягнутим до кримінальної відповідальності на міжнародному рівні за воєнні

злочини та агресію проти України. У зв'язку з цим слід проаналізувати можливість уникнення такої відповідальності шляхом посилання на неосудність чи обмежену осудність, оскільки ці питання у міжнародному кримінальному праві, зокрема, у практиці міжнародних кримінальних трибуналів, не вирішені однозначно.

Так, міжнародне кримінальне право розрізняє *осудність, неосудність та знижену розумову відповідальність*. Після проведення експертизи на встановлення наявності психічних захворювань або розладів – МКС приймається відповідне рішення по справі, а саме:

1) відповідно до ст. 77 Римського Статуту МКС, до особи, вина у вчиненні злочину якої встановлена – можуть бути застосовані наступні види покарань: позбавлення волі; штраф; конфіскація доходів, майна та активів [4];

2) у разі встановлення у особи психічного захворювання або розладу, яке в момент вчинення діяння позбавляло її можливості усвідомлювати протиправність або характер своєї поведінки чи узгоджувати свої дії з вимогою закону - особа звільняється від кримінальної відповідальності згідно зі ст. 31 Статут МКС [4].

Підставою для звільнення від кримінальної відповідальності є наявність у виконавця злочину «психічного захворювання або розладу» в момент вчинення ним діяння, тобто будь-який психічний розлад, який досяг певного ступеня тяжкості і стабільності і який унеможлиблює здатність виконавця злочину оцінювати і контролювати свою поведінку. Проте для того щоб звільнити особу від відповідальності повинно бути дотримано дві умови: 1) в особи повинен бути не одиничний стан розладу і саме психічної, а не фізіологічної чи емоційної діяльності; 2) відсутність можливості оцінювати незаконність своєї поведінки або контролювати її [6].

В міжнародній юриспруденції правова природа психічного розладу як підстави для звільнення від відповідальності пов'язана із можливістю особи контролювати свої вчинки, враховуючи її психічний стан. Неможливість контролювати підсудним свою поведінку на момент вчинення злочину не впливає на законність чи незаконність діяння – діяння є незаконним саме по собі. Наприклад, якщо психічно хворий комбатант вбиває цивільну особу – то таке вбивство є злочином (воєнним), але такий психічний стан

комбатанта в момент вбивства – є підставою, яка унеможлиблює притягнення останнього до кримінальної відповідальності. Незважаючи на спроби сторони захисту у багатьох справах, які перебували на розгляді в міжнародних судах, застосувати таку підставу як психічний розлад або захворювання для непритягнення особи до кримінальної відповідальності за міжнародні злочини - така підстава не відіграла значну роль в міжнародній юриспруденції [3].

Практика Трибуналів *ad hoc* (до створення МКС) свідчить про те, що коли під час судових процесів виникала необхідність встановлення ментального (розумового чи психічного) стану підсудного в момент вчинення ним злочину, то, як правило, Трибунали не вбачали підстав для звільнення від кримінальної відповідальності на цій підставі. Наприклад, в Рішенні Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії (далі – МКТЮ) у справі Прокурор проти Мучіча від 16 листопада 1998 р. Трибунал вказав, що сторона захисту не довела належним чином, що підсудний не міг відрізнити добро від зла. Незважаючи на те, що всі експерти психіатри вказували, що підсудний страждає розладами особистості, докази стосовно його неспроможності керувати своїми фізичними вчинками (діями) через «розумові аномалії» були визнані не достатніми. Трибунал зазначив, що, незважаючи на психічні розлади особистості, підсудний в повній мірі був здатний контролювати і розуміти суть своїх вчинків (діянь) (пар. 1186) [8]. Аналогічне рішення було прийнято Трибуналом і у справі Прокурор проти Тодоровіча від 31 липня 2001 р. (пар. 93-95) [7];

3) наявність у особи зниженої розумової відповідальності, яка є аналогом обмеженої осудності в українському законодавстві, не звільняє особу від відповідальності а може вплинути лише на її пом'якшення в межах загальних положень про призначення покарання, які містяться у ст. 78 Статуту МКС як «суттєвий ступінь розумової неповноцінності» (правило 145 Правил Процедури та Доказів МУС) [6], [5].

Так, на відміну від КК та КПК, які розмежовують «неосудність» та «обмежену осудність», МКТЮ, враховуючи положення пар. 67 Правил Процедури та Доказів МКТЮ визначає

«неосудність» та «знижену розумову відповідальність» (*diminished mental responsibility*). Під «неосудністю особи» в міжнародному кримінальному праві мається на увазі стан, коли особа не усвідомлює, що вона робить або не здатна сформувати раціональне розуміння того, чи є її діяння добром або злом. «Знижена розумова відповідальність» базується на тому, що розуміючи неправильність своїх дій, підсудний, зважаючи на свою «психічну нормальність», не здатний в повній мірі контролювати свої вчинки. Діяння, вчинені під впливом емоцій, таких як помста, ревність, заздрощі, ненависть в будь-якому випадку визнаються злочинними.

В міжнародному кримінальному праві – а ні в Статуті МКС, а ні в Правилах процедури і доказування на сьогодні не передбачено процесуального порядку застосування до осіб, які вчинили злочини, будучи в стані неосудності або зниженої розумової відповідальності, примусових заходів медичного характеру. На сьогодні, цей Трибунал ще не розглядав справ, де було б заявлено про психічний розлад або захворювання у суб'єкта злочину, однак це може трапитися у будь-який момент. На нашу думку, безперечно ця ситуація потребує виправлення, адже якщо єдиною можливістю для неосудних осіб згідно зі ст. 31 Статуту МКС є звільнення від кримінальної відповідальності, то у судді, який розглядатиме цю справу, можуть виникнути сумніви під час прийняттям такого рішення, адже мова йде про осіб, які обвинувачуються у вчиненні найтяжчих злочинів, проте враховуючи, що позбавлення волі для таких осіб буде суперечити будь-яким принципам міжнародного права та справедливості, необхідно мати можливість застосування альтернативних примусових медичних заходів з метою їх лікування та запобігання вчинення суспільно небезпечних діянь.

Використані джерела:

1. Гнатівський М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні. URL. https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Report_Respect-for_HR_in_Conflict_Gnatovsky_UKR.pdf (дата звернення 02.12.2019).

2. Заява Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими

особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян». URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/145-19> (дата звернення 02.12.2019).

3. Kai Ambos. Defenses in International Criminal Law URL: <file:///C:/Users/%D0%94%D1%96%D0%BC/Downloads/SSRN-id1961533.pdf> (дата звернення 02.12.2019).

4. Natalia Silva Santaularia «Mental Insanity at the ICC Proposal for a new regulation» // https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2533743 (дата звернення 02.12.2019).

5. Правила процедури та доказування Міжнародного кримінального суду. URL: https://www.un.org/ru/documents/rules/icc_rules.pdf (дата звернення 02.12.2019).

6. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_588 (дата звернення 02.12.2019)

7. Рішення у справі Prosecutor v. Todorovic від 31 липня 2001 р. URL: <http://www.icty.org/x/cases/todorovic/tjug/en/tod-tj010731e.pdf> (дата звернення 02.12.2019).

8. Рішення у справі Prosecutor v. Mucic від 16 листопада 1998 р. URL: http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/981116_judg_en.pdf (дата звернення 02.12.2019).

ЗМІСТ

<i>Ірина Богінська.</i> Міжнародна організація як третя сторона у врегулюванні конфлікту (на прикладі «тріскових» війн між Ісландією та Великою Британією)	5
<i>Роман Вовк.</i> Гібридний характер міжнародних конфліктів XXI століття	9
<i>Marianna Gladysz.</i> Baltic-Black Sea Region as a resilience region in terms of regional confrontation	12
<i>Наталія Горін.</i> Причини загроз продовольчій безпеці України	17
<i>Михайло Грабинський.</i> Значення фінансово-кредитних правовідносин в контексті конфліктів міжнародного характеру	20
<i>Андрій Грубінко.</i> BREXIT як конфліктогенний фактор в сучасних міжнародних відносинах: національний, регіональний і глобальний виміри	23
<i>Anna Gurynovych.</i> The role and perspectives of INSTEX	26
<i>Віталій Гутник.</i> Збройний конфлікт в Україні: захист національних інтересів у міжнародних судах	29
<i>Ігор Зінько, Олександр Зінько.</i> Російські гібридні виклики в сучасній Арктиці	32
<i>Ігор Іжнін, Костянтин Поліщук, Оксана Шамборовська.</i> Сценарії розвитку конфлікту на Сході України: короткотермінова перспектива	35
<i>Krzysztof Koźbial.</i> Konflikt grecko-macedoński i jego implikacje dla procesu integracji europejskiej na Bałkanach	39
<i>Маркіян Мальський, Олександр Кучик.</i> Російсько-український конфлікт як чинник інтеграційних трансформацій у євразійському регіоні	41
<i>Ірина Малик.</i> В контексті інформаційної безпеки особистості: інформаційна бульбашка як інформаційна ізоляція.	43
<i>Mirosław Natanek.</i> Unia Europejska i Rada Europy wobec aneksji Krymu przez Federację Rosyjską	48
<i>Ірина Пушак.</i> Євроінтегаційні механізми захисту національних інтересів України на міжнародних ринках	52

<i>Віктор Сичов.</i> Наслідки міграційної кризи 2015 року в ЄС для Швеції	55
<i>Надія Скляр.</i> Стан військово-економічного сектору України в умовах сучасного військового конфлікту	62
<i>Іван Сулятицький, Лілія Костюк.</i> Використання соціопсихологічних ресурсів у поліцейській дипломатії	64
<i>Олександр Феденко.</i> Незаконні збройні формування як фактор гібридної війни в Україні	68
<i>Олександра Федунь.</i> Міжнародні аспекти запобігання екоциду внаслідок збройних конфліктів	74
<i>Ольга Шаран.</i> Особливості інформаційної війни як основного елемента гібридної війни Російської Федерації проти України	77
<i>Оксана Броневицька.</i> Психічний розлад як обставина, що впливає на притягнення до відповідальності у міжнародному кримінальному праві	79